

Пралетарыі ўсіх краін, яднайцеся!

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 24 лютага 1989 г. № 8 (3470) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

Музыкі старэйшага пакалення — актыўныя ўдзельнікі мастацкай самадзейнасці з вёскі Морач Клецкага раёна. Без іх не абыходзіцца

не толькі на сцэне, але і на вяселлях, на радзінах, на калгасных вечарынах. Фота А. КЛЕШЧУКА.

СЛОВА І СПРАВА МАСТАКА

15 лютага ў Мінску адбылася сустрэча грамадскай горада з кандыдатам у народныя дэпутаты СССР ад Савета Саюза культуры народным мастаком СССР акадэмікам М. А. Савіцкім.

У сустрэчы, якая праходзіла ў Беларускам таварыстве дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі, прынялі ўдзел работнікі музеяў горада, педагогі, выкладчыкі, студэнты, школьнікі — актывісты Беларускага аддзялення фонду культуры і Таварыства дружбы.

Старшыні таварыства А. Ваніцкаму не было неабходнасці падрабязна прадстаўляць аўдыторыі кандыдата. У нашай рэспубліцы і за яе межамі яго добра ведаюць як аўтара многіх жывапісных палотнаў — у прыватнасці, сусветна славутага цыкла работ «Лічы на сэрцы». Ведаюць майстра і як грамадскага дзеяча. Ён — дэпутат Вярхоўнага Савета БССР, член прэзідыума праўлення БФК, член праўлення Беларускага таварыства дружбы і культурнай сувязі і старшыня таварыства «Радзіма». Ведаюць мастака і па яго палемічных выступленнях у друку, па тэлебачанні.

У наш час, калі пад пагрозай апынуліся адвечныя духоўныя каштоўнасці, роля і адказнасць мастацтва незвычайна ўзрастаюць, — сказаў у сваім выступленні М. Савіцкі. Задача мастацтва — вярнуць чалавеку пачуццё годнасці, адрадыць гуманістычныя ідэалы, ідэалы сацыялістычнага грамадства. Для гэтага неабходны сінтэз усіх відаў мастацтва, перш за ўсё ў эстэтычным выхаванні дзяцей. Сённяшні ўзровень гэтага выхавання не можа забяспечыць гарманічнае развіццё асобы.

Зусім натуральна, што многія пытанні да кандыдата ў дэпутаты тычыліся менавіта

канкрэтных праблем выкладання выяўленчага і дэкаратыўна-ужыткавага мастацтва ў школах, вучылішчах, студыях.

На думку мастака, усе гэтыя праблемы павінны вырашацца ў шырокім кантэксце — ва ўзаемасувязі з паглыбленым вывучэннем нацыянальнай і сусветнай культуры, спадчыны свайго народа. Вельмі важна сёння процістаяць спажывецкім адносінам да культуры, яе дэгуманізацыі, разбурэнню. Гэту задачу, на яго погляд, можна вырашаць толькі на шляхах развіцця рэалістычнага мастацтва.

Як вядома, зараз мастак працуе над цыклам, прысвечаным чарнобыльскай трагедыі. У сувязі з гэтым прысутных цікавілі яго адносіны да нядаўняга паведамлення ўрадавай камісіі рэспублікі аб ліквідацыі вынікаў аварыі на АЭС. Факт пашырэння галоснасці, у прыватнасці, апублікаванне карт радыяцыйнай абстаноўкі ў некаторых рэгіёнах М. Савіцкі ахарактарызаваў як безумоўна станоўчы. Але насельніцтва ўсё яшчэ недастаткова інфармавана пра экалагічную абстаноўку на Беларусі. А яна, наколькі можна меркаваць, у цэлым даволі небяспечная.

Ці могуць даламагчы нефармальныя арганізацыі, у тым ліку маладзёжныя, у вырашэнні складаных эканамічных і экалагічных праблем рэспублікі? Адказваючы на гэта пытанне, М. Савіцкі выказаўся ў тым плане, што грамадскі рух — фактар, безумоўна, важны. Але, на яго погляд, толькі ў тым выпадку, калі рух гэты не скіраваны на раз'яднанне грамадства.

Удзельнікі сустрэчы выказалі падтрымку кандыдату ў народныя дэпутаты СССР і пажадалі яму поспехаў.

Наш кар.

«ДНІ ЖАЛЬБЫ»

18—19 лютага ў мінскім Палацы прафсаюзаў праходзілі «Дні жалбы», прысвечаныя памяці ахвяр сталінскага тэрору.

Акрамя гісторыка-асветніцкага таварыства «Мартыралог Беларусі», арганізатарамі Дзён выступілі Мінскае гарадское аддзяленне Беларускага фонду культуры, творчыя саюзы пісьменнікаў, мастакоў, кінематаграфістаў.

18 лютага была адкрыта мастацка-публіцыстычная выстаўка. На ёй экспанаваліся плакаты, жывапісныя палотны, скульптурныя пластыка — фактычна першыя спробы беларускіх мастакоў асэнсаваць тыя трагічныя падзеі. Побач з мастацкімі творамі — карта ГУЛага, фотаздымкі ахвяр сталіншчыны, матэрыяльныя рэаліі 30-х гадоў, фатаграфічны цыкл, прысвечаны Курапатам.

На адкрыцці выстаўкі выступілі старшыня Мінскага гарадскога аддзялення БФК мастак В. Шаранговіч і пісьменнік Б. Сачанка.

19 кастрычніка выстаўку дапоўніла экспазіцыя беларускіх кніг 20—30-х гадоў з Дзяржаўнай бібліятэкі БССР імя У. І. Леніна, нядаўна перададзеных са «спецсховішча» ў фонды агульнага карыстання. Адбыўся дабрачынны вечар. Яго вёў В. Шаранговіч. Выступілі Н. Гілевіч, А. Петрашкевіч, М. Лужанін і іншыя. Ішла гаворка аб тым, каб сцерці «белыя плямы» ў нашай гісторыі, ушанаваць памяць ахвяр сталіншчыны. Археолог А. Трусаў прапанаваў выдаць «белую кнігу» помнікуў дойлідства, знішчаных у час сталіншчыны. На закрыцці вечара дэманстраваліся фільм рэжысёра М. Пташукі «Наш браняпоезд».

Гэтымі ж днямі быў адкрыты новы рахунак у Жылсацбанку — № 702903, куды будучы паступаць добраахвотныя ахвяраванні на стварэнне мемарыяла ў Курапатах.

Наш кар.

«МАРТЫРАЛОГ БЕЛАРУСІ: ФАКТЫ І ІМЕНЫ»

Успаміны вязняў шматлікіх сіблагаў і карлагаў, сведчанні дзяцей, сваякоў і суседзяў былых «ворагаў народа», згадкі пра тых, чый след згубіўся ў вялікіх і малых курапатах, архіўныя знаходкі і сямейныя рэліквіі, дзённікі і фотаздымкі, даведкі, пасведчанні, пропускі і іншыя дакументы, што зберагаюць памяць аб бязвінных ахвярах сталінска-берыяўскай рэпрэсій і іх катаў, — усё гэта знойдзе месца пад новай лімайскай рубрыкай.

Сёння на 13-й старонцы што-тыднёвіка — яе прэм'ера.

Сходы, кандыдаты, галасы

Вас не прызначалі агітатарам у часы мінулых выбарчых кампаній? М'яне прызначалі, і дагэтуль з сорамам успамянаю, як даводзілася пры дапамозе розных аб'яцанняў угаворваць выбаршчыкаў пайсці на якое-небудзь «выбарчае» мерапрыемства, скажам, на сустрэчу з кандыдатам у дэпутаты, а пасля з «калегамі» вартаваць дзверы ў залу, каб, сабраная з такімі цяжкасцямі, публіка не разбягалася...

Днямі, яшчэ на подступах да мінскага Палаца культуры тэкстыльшчыкаў, дзе меў адбыцца акруговы выбарчы сход, мяне некалькі разоў спынялі маладыя людзі з пытаннем, ці не маю лішняга запрашальнага білетка. І такая надзея бачылася ў іх вачах, нібы людзі прагнулі трапіць на канцэрт заезджай славуціцы, моднага ансамбля, а не на сход выбаршчыкаў.

Такога яшчэ ў нас не было. Цяперашнія выбары з іх палітычнай смеласцю, гарачымі дыскусіямі, спаборніцтвам выбарчых праграм, барацьбой тых, хто прагне новага, з тымі, хто ўпарта трымаецца за старыя стэрэатыпы, — безумоўна, заўсёды перабудовы.

Апагеем выбарчай кампаніі з'явіліся акруговыя сходы выбаршчыкаў, дзе шляхам даволі складанай працэдуры адбіраліся кандыдаты, якія ў далейшым працягнуць барацьбу за дэпутацкі мандат. Ці была ўсё ж неабходнасць праводзіць

такія сходы? Ці прыжывуцца яны ў будучым? Ці не атрымоўвалася часам, што акруговыя сходы фактычна абмяжоўвалі права выбаршчыкаў на прамыя, тайныя свабодныя выбары народных дэпутатаў? Тым больш, што закон не абмяжоўвае колькасці кандыдатаў для рэгістрацыі. Я ўжо не кажу пра той выпадак, калі з шаснаццаці кандыдатаў, якія былі вылучаны працоўнымі калектывамі Мінскай — Першамайскай нацыянальна-выбарчай акругі, на акруговым сходзе пасля галасавання застаўся для рэгістрацыі толькі адзін чалавек.

Праўда, са свайго боку, прыхільнікі інстытута акруговых выбарчых сходаў аперыруюць наступным аргументам: пры вялікай колькасці прэтэндэнтаў на адзін дэпутацкі мандат у дзень выбараў вельмі цяжка будзе выявіць пераможцу, бо галасы выбаршчыкаў «раскідаюцца» па розных кандыдатах, і таму неабходны папярэдні «адсеў».

Не буду браць на сябе ў гэтым пытанні ролі трацейскага судзі, але відавочна, што новае выбарчае заканадаўства мае патрэбу ва ўдасканаленні.

Што можна сказаць аб прайшоўшых акруговых выбарчых сходах? Многія з іх працягваліся па шэсць, восем і болей гадзін і праходзілі вельмі нялёгка. «Віну» за гэта члены выбарчых камісій звычайна ўскладаюць на дэлегатаў, якія, маў-

ляў, залішне тэмпераментна абмяжоўвалі праграму прэтэндэнтаў. На маю ж думку, гэтая «тэмпераментнасць» якраз і была праявай шчырай зацікаўленасці людзей у выніках выбараў лепшага кандыдата, імкнення да канца выкарыстаць свае грамадзянскія, дэмакратычныя правы. Відаць, такая актыўнасць і выклікала незадаволенасць тых, хто яшчэ нядаўна кантраляваў грамадскую думку і хацеў бы і зараз уціснуць дэмакратычны выбарчы працэс у пракрустаў ложак старых інструкцый і палажэнняў. Ці не таму многія выбарчыя акруговыя сходы праходзілі пад знакам усемагчыных забарон? Па сабе ведаю, як цяжка было, напрыклад, трапіць на акруговы сход нават газетчыку. Здаецца, лягчэй было б аформіць выязную візу за мяжу, чым пропуск на сход.

За два дні да сходу па Мінскай — Ленінскай тэрытарыяльнай выбарчай акрузе рэдакцыя «ЛіМа» напісала заяву ў выбарчую камісію з просьбай выдзельць пропускі для ўдзелу ў сходзе двух супрацоўнікаў газеты, у тым ліку фотакарэспандэнта. Далі толькі адзін. Там, у Мінскім райвыканком, куды я заносіў «дакументы», сустрэў двух знаёмых літаратараў, якія расказалі мне, што з'яўляюцца даверанымі асобамі прэтэндэнта ў кандыдаты, але трапіць на акруговы сход, дзе ён будзе адстойваць сваю выбарчую праграму, яны не змогуць, бо выбарчая камісія

адмовіла ім у пропусках нават у якасці гасцей. А на сходзе, між тым, я даведаўся, што на яго запрошана ў якасці «гасцей» ці «прадстаўнікоў грамадскасці» вялікая група слухачоў Мінскай вышэйшай партыйнай школы...

Сёй-той у працэсе работы сходу рабіў спробы «паставіць на месца» кожнага, хто патрабаваў ад прэзідыума весці сход больш дэмакратычна, усталяваць у зале мікрафоны. Кожны раз у такіх выпадках частка партэра пачынала падазрона дружна скандзіраваць: «Гарлапанаў да парадку!» Але ж ніякага крыміналу ў паводзінах «шумных» выбаршчыкаў не было. Проста, яны разумелі сваю місію так: не быць статыстамі, адстойваць інтарэсы калектываў, якія іх паслалі, інтарэсы сваіх «кандыдатаў у кандыдаты».

Наогул, увесць час давала сябе адчуць адсутнасць выкладна распрацаванай працэдуры выдзянення акруговых сходаў. Таму і займалі столькі часу працэдурныя пытанні — выбары прэзідыума, падліковай камісіі і г. д. На сходах, дзе я павываў, было, напрыклад, парушана права кожнага прэтэндэнта ў склад падліковай камісіі чалавека са свайой «каманды», што дало падставу некаторым выбаршчыкам гаварыць потым пра неправамоцнасць асобных падлікоўцаў.

У перадвыбарчых праграмах прэтэндэнтаў, як правіла, закраліся розныя надзённыя праблемы. Праўда, некаторыя «кандыдаты ў кандыдаты» нібы спаборнічалі паміж сабой у тым, хто больш паазьяе выбаршчыкам. Без аб'яцанняў, відаць, тут нельга. Але ж яны павінны быць падмацаваны канкрэтнымі лічбамі і фактамі.

Праўда ж, «аб'яцанкі» выклікалі ў прысутных адпаведную рэакцыю. Многія кандыдаты не вытрымалі «перакрыжаванага агню» пытанняў выбаршчыкаў і змушаны былі, атрымаўшы мінімум галасоў, сысці з выбарчай сцэны.

Адной з прыкмет акруговых сходаў былі вострыя дыскусіі, якія разгараліся паміж прэтэндэнтамі і іх апанентамі з залы. І праграмы, насычаныя цікавымі думкамі і прапановамі, трэба было ўмець абараніць, мабілізаваць для гэтага ўсю сваю эрудыцыю, умённе пераконваць людзей, знаходзіць з імі цесны кантакт. Каму гэтага бракавала, той адразу ператвараўся ў аўтсайдэра.

Так, напрыклад, здарылася з прэтэндэнтам, ткачыхай па професіі, якая, доўга думаючы над адказам на адно з пытанняў, урэшце рэшт вымавіла: «У вестыбюлі вісіць мой плакат, дык там усё напісана», чым, натуральна, выклікала смех у зале. Пачуўся вокліч: «Ты і ў Вяроўным Савеце будзеш адсылаць да свайго плаката?»

Так, сплыў у незваротнае мінулае час, калі кандыдаты ў дэпутаты падбіраліся па анкетных дадзеных і вытворчых паказчыках. Сёння народ бачыць у сваіх абранніках — людзей-байцоў, людзей-палітыкаў, маючых свае ідэі і пазіцыі, якія яны здоліюць адстойваць, людзей, якія змогуць з гонарам насіць званне парламентарыяў.

23 лютага закончылася рэгістрацыя выбарчымі камісіямі кандыдатаў у дэпутаты. Наперадзе вельмі адказная фаза выбарчай кампаніі — сустрэчы кандыдатаў з выбаршчыкамі. Цяпер кандыдатам трэба будзе заваяваць прыхільнасць тысяч выбаршчыкаў і, вядома, іх галасы. Цяжкая, складаная задача.

М. ЗАМСКІ.

240 ХВІЛІН РАЗАМ

ПРАВЯЛІ МІНЧАНЕ, ЯКІЯ 19 ЛЮТАГА САБРАЛІСЯ НА МІТЫНГ «У ПАДТРЫМКУ ПЕРАБУДОВЫ»

Не перабольшваючы і не прымяняючы — як будзе ў самы раз вызначыць маштаб падзеі, што адбылася ў мінулыя дзень на рэспубліканскім стадыёне «Дынама»?

Пішу гэтыя нататкі адразу пасля чатырохгадзіннага шматтысячнага мітынгу. Мяркую, чытачы даруюць мне тое, што ў гэтым «экспрэс-аналізе» падзеі я не буду строга прытрымлівацца храналогіі, не буду імкнуцца згадаць кожнага з амаль трыццаці прамоўцаў і ўсё тэматычны дыяпазон іх выступленняў, а паспробую выказаць некаторыя свае ўражанні і меркаванні.

Свет не абрынуўся. Мінгарвыканком задаволіў зварот «групы грамадзян» (з двух чалавек) аб правядзенні агульнаграмадскага мітынгу ў падтрымку перабудовы. Арганізатары збіраліся абмеркаваць шляхі далейшай дэмакратызацыі палітычнай сістэмы, надзённыя пытанні эканомікі, экалогіі, культуры — у прысутнасці прыблізна пяцідзiesiąці тысяч чалавек. (Ведаю гэта, бо 14 лютага прысутнічаў у гарвыканком, дзе абгаворваліся ўмовы правядзення і мэты мітынгу).

Свет не абрынуўся і тады, калі тая тысячы (відавочна, не 50, але не менш за 35) запоўнілі чашу стадыёна. Луналі сцягі, дзяржаўныя СССР і БССР, і ўсё яшчэ напалуэлегальныя бела-чырвоныя-белыя. Плакаты і транспаранты: «Перабудову пачні з сябе», «Уся ўлада — Саветам», «Выбіраць народ, а не акруговаму сходу», «Патрабуйце праўдзівых гісторыяў», «Памятай: сталінізм яш-

чэ жывы»; былі і, так бы мовіць, «экзатычныя» надпісы — «Вандэя не пройдзе», «Выбаршчыкі! Ніводнага голасу — наменклатуры»...

Узнікала, праўда, некалькі досыць далікатных пытанняў... Якім чынам «група грамадзян» з двух чалавек здолела склікаць такую колькасць народу (прышоў і нават выступіў публіцыст Васіль Якавенка, які напярэдадні са старонак газеты тыражом у паўмільёна сказаў: «Я асабіста не прыйду на мітынг, хоць мяне і запрашалі»)? І што перашкодзіла гарадскім уладам быць да канца паслядоўнымі — паведаміць пра дазвол на мітынг праз уласны друкаваны орган? Няўжо тая акалічнасць, што «група грамадзян» звярталася ў гарвыканком ад імя аргкамітэта Беларускага народнага фронту за перабудову «Адраджэнне» і канфедэрацыі маладзёжных суполак? Але ж гэтая «страшэнная таямніца» адкрылася літаральна праз пятнаццаць хвілін мітынгу, адразу пасля ўступнага слова старшыні Мінгарвыканкома У. І. Міхасёва. Вялі мітынг старшыня Ленінскага райвыканкома В. Некрашэвіч і прадстаўнікі нефармалаў Я. Івашкевіч і В. Жыбуль.

Увогуле, як мне падалося, мінчане ішлі на першы ў горадзе санкцыяніраваны мітынг у настрой хутчэй за ўсё засяроджана-дзелавітым. Не было, здаецца, таго стыхійнага парывання, якое яднала магутную людскую плынь па дарозе на Курпаты 19 чэрвеня. Не было процістаяння, нервоасці, чым запомніўся дзень 30 каст-

рычніка. Была (зноў жа, як мне падалося) упэўненасць у тым, што на гэты раз усё пройдзе годна, як, урэшце, і мае быць у сталічным, еўрапейскім горадзе. Людзі — у большасці сваёй — ішлі слухаць, выказваць свае думкі, дзяліцца трывогамі і спадзяваннямі, усведамляючы, што гэта — іх неад'емнае права, дадзенае перабудовай.

Вакол мікрафона. Наяўнасць двух «цэнтраў» выдзянення мітынгу — ад тых, хто прасіў дазвол на мерапрыемства, і ад тых, хто гэты дазвол даваў, — шмат у чым вызначыла фабулу таго, што адбылася на працягу чатырох гадзін. З'явіўся элемент спаборніцтва, акрэсліўся «канфлікт», мітынг набыў рысы публічнага дыспуту. І хоць я не зусім разумею, ці так ужо неабходна было імкнуцца «адыграць» літаральна кожную рэпліку апанента, на кожнага «іхняга» мець «свайго», але так атрымлівалася.

Да мікрафона падыходзілі вучоны і партыйны работнік,

прафесар і сакратар ЦК камсамола, рабочы і літаратар, галоўны санітарны ўрач рэспублікі і выхавальца дзіцячага сада, філосаф і эканаміст, намеснік міністра і кінарэжысёр, беларус. і літовец, рускі і яўрэй, ветэран вайны і працы і студэнт... Казалі пра выбары народных дэпутатаў і апркылы ўжо дэфіцыт, пра экалагічную небяспеку і беларускую школу, пра пагрозу ператварыць перабудову ў даўгабуд і неабходнасць рашучых дзеянняў, пра гарантыі незваротнасці перамены і магчымасці сродкаў масавай інфармацыі, пра нацыянальна-культурнае адраджэнне і стварэнне прававой дзяржавы...

Як рэагавалі ўдзельнікі мітынгу на трыбунах? Па-рознаму — часам апладзіравалі, часам свісталі, ухвалілі і абураліся. Мітынг ёсць мітынг, тут дзейнічаюць свае законы і — «законы». Шматтысячны стадыён — не зала камернай музыкі, і прамоўцы (смелыя людзі!), трэба думаць, гэта выразна ўсведамлялі.

Мабыць, трэба назваць тых прамоўцаў, каго досыць уважліва слухалі, каго, што называецца, прымалі, — гісторыка З. Пазняка, філосафа А. Грыцанава, фізіка Ю. Хадыку, эканаміста А. Жураўлёва, галоўнага санітарнага ўрача рэспублікі В. Бур'яка, рабочага ВА «Гарызонт» А. Галькевіча, намесніка міністра народнай адукацыі Г. Бутрыма, археолага І. Чарняўскага, сакратара райкома КПБ Т. Карніенку, сакратара ЦК ЛКСМБ М. Падгайнага, пісьменнікаў К. Тарасова і С. Букчына... Віталі мітынг прадстаўнікі Літвы і Эстоніі, была зачытана тэлеграма з Украіны, гучалі песні ў выкананні паэта і музыканта С. Сокалава-Воюша... Прымаліся рэзалюцыі. У першай з іх выказвалася ацэнка перадвыбарчай кампаніі ў рэспубліцы, у другой гучаў заклік афіцыйна прызнаць Беларуска народны рух за перабудову «Адраджэнне».

Што ж адбылося? На гэтак

НА ЭКРАНЕ — УСЕСАЮЗНАЯ ПАРТКАНФЕРЭНЦЫЯ

«Фільм выкліча вялікую цікавасць» — такая думка многіх журналістаў, кінакрытыкаў, гледачоў, якія прысутнічалі ў Цэнтральным Доме кінематографістаў на грамадскім праглядзе новай дакументальнай карціны «Плюралізм». Стужка, якая расказвае аб рабоце XIX Усеасаюзнай партыйнай канферэнцыі, створана рэжысёрам А. Паўлавым на Цэнтральнай студыі дакументальных фільмаў у аб'яднанні «Памяць».

Кадры фільма вяртаюць нас у залу Крамлёўскага Палаца з'ездаў, дзе мы можам зноў сустрэцца з дэлегатамі партыйнага форуму, анукуцца ў атмасферу гарачых спрэчак, сутыкненняў самых розных думак. Назва карціны — «Плюралізм» — адлюстроўвае сутнасць таго, што адбываецца на экране.

— Мы не ставілі сваёй задачай дакументальнае адлюстраванне, пратакольную фіксацыю

падзей канферэнцыі, — сказаў А. Паўлаў. — Гэта заклік разам са стваральнікамі фільма падумаць над нашай гісторыяй, паравацца над тым, як мы жылі і як жывём. Таму выкарысталі ў рабоце мноства матэрыялаў дакументальнай хронікі. Настроі дэлегатаў, іх праблемы, выказаныя і з трыбуны, і ў кулуарах — вось што было ў фокусе нашай увагі.

Здымаць карціну было нялёгка. Многія выступленні дэлегатаў, на жаль, засталіся за кадрам, і тым не менш мы пастараліся адлюстравана найбольш вострыя моманты партыйных дыскусій, паказаць выступленні некаторых дэлегатаў з той мэтай, каб цярпел, пасля таго, калі мінуў нейкі час, можна было па-новаму глянуць на іх.

Фільм рыхтуецца да выхаду на шырокі экран.

КАР. ТАСС.

«ПАЛЫМЯНЦЫ» У ІКАНАХ

У рэдакцыі часопіса «Полымя» трывалыя сувязі з працаўнікамі Барысаўшчыны. Нядаўна палымянцы наведалі Іканаўскую васьмігадовую школу, перадалі ёй бібліятэчку твораў беларускіх пісьменнікаў з іх аўтаграфамі.

У мясцовым гісторыка-краязнаўчым музеі адбылася сустрэча К. Цёрыкі, В. Супрунчука і В. Шырко з вучнямі і настаўнікамі. Літаратары адказалі на пытанні, падзяліліся творчымі планами.

С. ПЯТРОВІЧ.

У МИНИСТЕРСТВЕ КУЛЬТУРЫ БССР

Рэспубліканскае свята духавой музыкі з удзелам духавых аркестраў вышэйшых і сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў культуры і мастацтваў, дзяцінных музычных школ будзе праведзена ў Мінску. Такое рашэнне прынята на супольным пасяджэнні калегіі Міністэрства культуры БССР, сакратарыята Беларускага рэспубліканскага савета прафсаюзаў, сакратарыята ЦК ЛКСМБ і праўлення Музычнага таварыства БССР.

Свята музіцы паспрыць далейшаму паліпавышэнню ідэа-маральнага і мастацка-эстэтычнага выхавання студэнтаў і навучэнцаў, насельніцтва рэспублікі; прапагандзе музычнай

культуры і павышэнню выканаўчага майстэрства духавых аркестраў; абнаўленню рэпертуару духавых аркестраў лепшымі творамі савецкіх і замежных аўтараў. Удзельнікі свята (а яно адбудзецца 9 мая) — духавыя аркестры Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі, Мінскага інстытута культуры, музычылішчаў, сем аркестраў ДМШ (па адным ад кожнай вобласці і ад Мінска).

Аргкамітэт узначальвае начальнік упраўлення навучальных устаноў МК БССР У. Снараходаў; галоўны дырыжор свята — загадчык кафедры БДК А. Берны, галоўны рэжысёр — в. а. загадчыка кафедры МІРА П. Гуд.

пытанне мне дапамагае адказаць наш лімаўскі чытач. Літаральна назаўтра пасля мітыngu рэдакцыйная пошта прынесла першы водгук.

Мінскі настаўнік А. Асіповіч ад імя групы сваіх калег (пад лістом 19 подпісаў) азірэвае мітынг як значную падзею ў грамадска-палітычным жыцці горада і выказвае спадзяванне, што ён знойдзе аб'ектыўнае асветленне на старонках друку. У тым жа духу ад імя сваіх калег з'явіўся студэнтка БДУ У. І. Леніна С. Еўланава і падкрэслівае, што пра мітынг на стадыёне «Дынама» «павінна ведаць уся грамадскасць Беларусі, бо там былі закрануты надзённыя, набалелыя пытанні».

«Радасна ўсведамляць, што па-сапраўднаму пачала абуджацца грамадская думка, пераадоўвацца абывацкае і раўнадушае, выхаваныя сталінішчынай і брэжнеўшчынай, нараджаецца жаданне ўплываць на становішча грамадскіх і дзяржаўных спраў, — дзеліцца ўражаннямі ветэран Вялікай Айчыннай вайны Я. К. Івановіч. — Адбылася адкрытая, зацікаўленая і дзелавая размова, якая высветліла розныя пункты гледжання на перабудову, галоснасць, дэмакратыю, на многія надзённыя і набалелыя пытанні і праблемы горада і рэспублікі. Людзі пакідалі стадыён ужо не такімі, якімі яны прыйшлі сюды... Словам, расцём, вучымся дэмакратыі. І, як бачна, небеспаспяхова».

А вось ліст навуковага супрацоўніка Інстытута літаратуры АН БССР Я. Гарадніцкага. Ліст — адказ каментатару Беларускага тэлебачання А. Трызна, які даваў сваю ацэнку падзеям на стадыёне з экранна. Ацэнка гэтая выклікала нязгоду навукоўца. І вось што ён піша: «Ваш самы галоўны довад, таварыш Трызна, — трэба працаваць, а не мітынгаваць. Што ж будзем працаваць, шапоўны тэлежурналіст. Як і раней працавалі. Каб усяго ў нас было «больш». Будзем пра-

цаваць, угнуўшыся над станкамі і варштатамі, пісьмовымі сталамі і культамі. Будзе праект атаманай станцыі — ажыццёвім, хімкабіната — а як жа! А грандыёзныя праекты між тым сыплюцца на нас, як снег на галаву. Што-што, а гэта мы выпрацоўваем бездаказна».

Мэта і сродак перабудовы — чалавек. Той чалавек, які дагэтуль выцскае з сябе на кроплі раба, які марудна, але няўхільна адтае душой, то пазаўляецца пугаў страху і грамадзянскай пасіўнасці. Не ўсе рашыліся пакуль што ступіць на гулькі трыбуны мітынговага стадыёна, частка з аспярогай наглядзіла зводдаль. Але я веру, што будзе расці колькасць тых, хто вырываецца з хіжых абдымкаў сталінішчыны і брэжнеўшчыны, дагматызму і схаластыкі, ачмуўнення і крывадушша».

Сапраўды, мітынг на «Дынама», натуральна выніцаў з логікі развіцця працэсаў, якія працякаюць у жыцці рэспублікі на чацвёртым годзе перабудовы. Ён, раней ці пазней, павінен быў адбыцца на тэатры грамадска-палітычных дзеянняў. І адбыўся.

Андрэй ГАНЧАРОВ.

...Ідуць у рэдакцыю пісьмы, у якіх чытаць не толькі дзеліцца сваімі ўражаннямі ад мітыngu, але і выказваюць сваю нязгоду з той ацэнкай, якая даецца мітыngu ў нашым друку. «Газеты замест сапраўды крытычнага, разважлівага аналізу змясцілі не зусім сумленнае, аднабоковае інфармацыю, — пішуць рабочыя рамонтна-мантажнага наладданага ўпраўлення ВА «Саюзхімпрамэнерга» (усяго 12 подпісаў). — Калі чытаеш гэтыя допісы, то складваецца ўражанне, што мітынг на стадыёне прынёс нам сёння больш гора, чым некалі Чарнобыль. А на ім, між тым, не было ні апазіцыйнасці, ні антысавецкасці». Аналагічныя думкі выказваюць інжынерна-тэхнічны работнік НВА «Гранат» Н. Шохан, Г. Юрківіч і С. Натвіцкая, інжынер-электроншчык М. Свірыдаў, інжынер-настронкер В. Хурскі, журналіст, рэдактар Дзяржтэлеграфдыя М. Стальманова і інш...

У «Ліме» ўжо друкаваліся водгукі на артыкул Т. Бумажковай «Бар'ер палітычнай слепаты», змешчаны ў першым нумары часопіса «Політычэскі сабеседнік» за гэты год. Трэба сказаць, што мы не мелі спецыяльнага намеру палемізаваць з аўтарам публікацыі — ні адразу па выхадзе часопіса, ні цяпер, калі прайшоў пэўны час. Таму што артыкул «Бар'ер палітычнай слепаты» толькі з вялізнай нацяжкай можна назваць ДЫСКУСІЯНЫМ.

Разам з тым, пісьмы, аўтары якіх выказваюць прынцыповую нязгоду з публікацыяй «Політычэскага сабеседніка», працягваюць паступаць і зрабіліся ўжо важкай і пастаяннай часткай лімаўскай пошты. «Такія «откровения» нельга абмінаць увагай, — лічыць, напрыклад, мастак з Віцебска А. МЕМУС, — на іх трэба адказаць, прычым, з дапамогай тых жа чытачоў, якім яны адрасуюцца». «Не здолеў змачаць» пасля працытання артыкула Т. Бумажковай заслужаная настаўніца БССР З. М. ПАКРОУСКАЯ і аператар ВА «Інтэграл», член КПСС П. ЖАУНЯРОВІЧ з Мінска, па даручэнню 2/

супрацоўнікаў лабараторыі вымяральной тэхнікі Віцебскага станнабудуўнічага заводу напісала ў «ЛіМ» прафорг Н. С. ВАРАХОБКА, усхваляваны ліст даслала супрацоўніца Гродзенскай абласной бібліятэкі Імя Ф. Карскага А. ФІБІК і іншыя. Кінакрытык, загадчык сцэнарнага аддзела «Белтэлефільма» А. БАБКОВА з дапамогай лічбаў аспрэчвае сцвярджэнне Т. Бумажковай аб тым, што фільм А. Адамовіча і Э. Клімава «Ідзі і глядзі» «в нашэй рэспубліцы шёл пры популярысткіх залах». «Наконт паўпустых залаў — выдумка, — піша А. Бабкова, — У рэспубліцы фільм сабраў наля аднаго мільёна гледачоў (955,4 тыс.), па краіне — наля 29 мільёнаў (28938,9 тыс.) за год пранату. А паўпустыя кінатэатры — гэта прыкладна 3—5 мільёнаў гледачоў па краіне і 100—200 тысяч па рэспубліцы».

Сваімі думкамі пасля працытання артыкула «Бар'ер палітычнай слепаты» падзяліўся з «ЛіМам» і пісьменнік, генерал-маёр авіяцыі, заслужаны работнік культуры БССР А. СУЛЬЯНАУ.

Анатолій СУЛЬЯНАУ

НЕ ІНТЭЛІГЕНТНА УСЁ ГЭТА!

З НАГОДЫ АДНОЙ ПУБЛІКАЦЫІ

Узяцца за пяро мяне падтурхнуў артыкул Т. Бумажковай «Бар'ер палітычнай слепаты», які з'явіўся ў першым нумары сёлета «Політычэскага сабеседніка». Але спачатку вось пра што.

У наш перабудовачны час ледзь не штодзённа паяўляюцца часопісныя і газетныя матэрыялы, радыё і тэлеперадачы, многія з якіх яшчэ нядаўна былі б аднесены некаторымі таварышамі да «шкодных», да тых, што разбэшчваюць наш «развіты сацыялізм», наша савецкае грамадства. Прыгадаем, што нават выступленні па пытаннях эканомікі, скажам, пра нясмелыя крокі па ўдасканаленні нізкарэнтабельнай сістэмы нашай сельскай гаспадаркі, выклікалі гнеў і расправу з ініцыятарамі і аўтарамі, прытым расправу не на старонках газет і часопісаў, а самую што ні ёсць турэмную, як гэта здарылася ў застойныя гады з вядомым (светлая яму памяць!) Іванам Худзінкам і іншымі.

Перабудова дала людзям магчымасць шырока выказацца па самых розных пытаннях эканамічнага, палітычнага, сацыяльнага, культурнага жыцця. Газетны і часопісны бум — незвычайны. Мільёны людзей пагарнуліся да друку, як да крыніцы, каб наталіць прагу чыста, незамутнёнай праўды, каб прачытаць тое, што раней было пад забаронай, што шмат гадоў чалавек выношваў у сабе і што нярэдка адліваецца ў радках і трапляе на паперу.

Мне, рускаму чалавеку, прыемна было чуць і бачыць, які жывы водгук знайшоў вясной восемдзесят пятага года набатны звон-заклік з Крамля на зямлі, стаўшай для мяне роднай, Беларусі. Я, як і іншыя, пабрацку радаваўся поспехам працавітага беларускага народа, як і іншыя, думаў над мінулым, над тым, што трэба будзе зрабіць нам сёння і заўтра.

Шмат перажыта-зведана мам братам-беларусам і ў неймаверна цяжкія гады грамадзянскай вайны, і ў гады калектывізацыі, якая скавала селяніна, забрала тысячы жыццяў, і ў страшныя сваёй жорсткасцю, поўныя чалавечых трагедый гады сталінішчыны, і ў палаючыя часіны Вялікай Айчыннай. Усё гэта прайшло праз сэрца і памяць беларускага народа, усё гэта ў слязах, плачы, горы людзей... Схілімся ж у пашане і перад тымі, хто зведаў гэтыя пакуты, і перад тымі, хто не дазваляе забыць мінулае, а яно, як вядома, уплывае і на сённяшні дзень, а галоўнае — на духоўнасць будучыні. На жаль, знаходзіцца сей-той, хто гатовы як мага глыбей схавць трагічнае мінулае беларускага народа

ці, у лепшым выпадку, — прамаўчаць пра тых, хто заўчасна загінуў у турэмных засценках, на Калыме, на Салаўках, у Курпатах. Мы павінны быць асабліва ўдзячныя тым, хто праслаўляе Беларусь сваёй працай на зямлі, ля станкоў, не шкадуе намаганняў на ніве аб'ектыўнага паказу ў мастацтве і літаратуры мінулага беларускага нацыі, хто аддае ўсю сілу свайго таленту ўмацаванню і ўзвышэнню культуры народа, яго маральнасці, аднаўленню і сцвярджэнню гістарычнай праўды. Мы яшчэ вельмі далёкія ад зьяючых выршны Ісціны і павінны быць удзячныя тым, хто ўносіць пасільны ўклад у гэтую бязмежную, але вельмі неабходную справу пошуку Ісціны мінулага, сцвярджэння Праўды сёняшняга дня. Надшоў, нарэшце, час усеагульнай падтрымкі тых, хто самастойна і канструктыўна мысліць, хто знаходзіцца ў заўсёдным пошуку ўсяго таго, што неабходна для актыўнай перабудовы, — гэта значыць, тых, хто змог вызваліцца ад застарэлых догмаў, хто перастаў безагаворачна верыць трыбунным пастулатам і беспадстаўным заклікам. Такія людзі былі і ёсць, але іх пакуль што, на жаль, не так ужо і шмат.

Сярод іх асаблівае месца займаюць Васіль Быкаў і Алесь Адамовіч. Яны і ў застойныя гады неаднойчы падымалі свае галасы супраць рудні, выхавання, бюракратызму. Іхняе пісьменніцкае слова даўно пераступіла межы рэспублікі, выйшла, так бы мовіць, на аператыўны прастор. Не адразу і не лёгка пралёг іх шлях да зорак, а — скрозь цярні і перашкоды. Яшчэ добра памятаюцца тыя гады, калі В. Быкава спрабавалі «перавыхаваць», не выдавалі ў Мінску, здэкаваліся і наладжвалі судзілішча і ў друку, і ў сценах роднага яму Саюза пісьменнікаў. Было ад чаго В. Быкава бываць у роспачы, апускаць рукі. Пятрабавалі ад яго, здавалася б, няшмат: пішы пра вайну так, каб кожны бой за канчываўся перамогай, каб на вайне не было адмоўных герояў, урэшце рэшт зрабі Рыбака, які прадаў свайго таварыша, сынам папа ці кулака... Яго заклікалі быць амаральным, махнуць рукою на сумленне, якое неспакойна варочаецца ў яго ў грудзях. Але Васіль Уладзіміравіч выстаяў, застаўся верным самому сабе, франтавому брацтву, Ісціне. Паявіліся новыя апошні, а з імі — заслужаныя, выпакутаныя ім высокія званні і ўзнагароды.

В. Быкаў адзін з тых, хто сэрцам адгукнуўся на перабудову, хто падтрымаў яе і пяром, і словам, і сваёй увагай да таго, хто выйшаў разам з партыяй на барыкады рэвалюцыйнага павароту, на адкрытую барацьбу з пасрэднасцямі, што вылучыліся і прыстасаваліся ў застойныя

гады — з прадстаўнікамі магутнага пласта бюракратыі. І тут вось пачалося... Прытым тыя ж прыёмы, што і шмат гадоў назад...

Вернемся да артыкула Т. Бумажковай. Мне б не хацелася рэцензаваць яго — гэта заняло б шмат месца на старонках паважанай мною газеты, таму я закрану толькі паасобныя яго моманты, якія выклікалі ў мяне, мярка кажучы, пачуццё пратэсту, асабліва ж тыя, што тычацца журналісцкай этыкі. Мы неяк звывіліся з тым, што ў спрэчках на друкаваных старонках нестася інтэлігентнасці. Частавата бакі не абцяжарваюць сябе паважлівымі адносінамі адзін да аднаго. Што і кажаць, не хапае нам культуры ўзаемаадносін! Ці не прыйшла пара падумаць усім разам — пісьменнікам, журналістам — над тым, як адрэзіць і ўмацаваць сапраўды інтэлігентныя адносіны адно да аднаго, адрэзіць саму інтэлігентнасць, што «спрапала без вестак» у страшныя трыццатыя гады. Тым больш, што адной з адзнак інтэлігента з'яўляецца здольнасць асобна да самастойнага асэнсавання рэчаіснасці, да творчага мыслення, чаго так нам нестася!

Нагадаю паасобныя выказванні Т. Бумажковай. Яе абвінавачванні накіраваны супраць апошніх выступленняў у друку В. Быкава і А. Адамовіча, супраць іх грамадскай дзейнасці. У сувязі з гэтым у яе з'явіўся пара выхадзіць: «...спрытна маніпуляваць грамадскай свядомасцю». Маніпуляцыя — штучкарства, махінацыя (слоўнік Ожэгава). Няўжо магчыма ўчыняць такое з грамадскай свядомасцю? Не, вядома, двум, В. Быкаву і А. Адамовічу, нават ім гэта не пад сілу! У. І. Ленін адзначаў, што грамадская свядомасць мяняецца паволь, для гэтага патрэбна цэлая эпоха ці рэвалюцыя. А тут два пісьменнікі не толькі мяняюць грамадскую свядомасць, а яшчэ і маніпулююць ёю. Цяны няма В. Быкаву і А. Адамовічу за іх моц і сілу — варочаюць цэлай грамадскай свядомасцю!

«Муціць ваду, каб спаймаць пару-другую рыбак. Для сябе, вядома». Пра якія рыбки, дазвольце спытаць Т. Бумажкову, ідзе гаворка? Дзеля чаго В. Быкаву і А. Адамовічу гэтыя «рыбки»? Дзеля набыцця імя? Яно ў іх ёсць, ды яшчэ якое! Дзеля славы? Яе больш чым дастаткова ў абодвух і не толькі ў нашай краіне, але і далёка за яе межамі.

Няўжо Т. Бумажкова так напалохана выступленнямі ў друку В. Быкава і А. Адамовіча, што тут жа ўзялася за пяро? Чаго вы, мадам, напалохаліся?

(Працяг на стар. 14—15).

Каму што баліць...

За кожным лістом — канкрэтны чалавек: пэўнага ўзросту, пэўнай адукацыі, культурнага і сацыяльнага статусу, пэўнага грамадскага і сямейнага асяроддзя. Аднак жа ў чымсьці аўтары лістоў і падобныя між сабою. Прынамсі, усе без выключэння пісьмы сведчаць, што пісалі іх людзі непраўнадушныя, неабякавыя, паграмадзянску актыўныя.

Пра што ж пішуць нам нашы чытачы? Адназначна адказваць на гэтае пытанне цяжка. Пісьмы розныя. Адна — водгукі на лімаўскія публікацыі. Другія — пра тое, што звязана з апошнімі падзеямі сацыяльна-палітычнага жыцця краіны і рэспублікі. Трэція — традыцыйныя чытацкія лісты ў «ЛіМ» пра моўную сітуацыю ў Беларусі, пра сённяшняе абуджэнне цікавасці да нацыянальнай гісторыі і культуры. Апошніх — найбольш.

«Не магу не сказаць і пра самае балючае пытанне — месца роднай мовы ў нашым жыцці, яе лёс».

Гэтыя словы ўзяты з ліста гомельскага настаўніка Святаслава Генадзевіча Крупенькі. Расказаўшы пра тое, як ён праводзіў у дзесятых класах анкету «Ці патрэбна беларуская мова?» і пра вынікі гэтага анкетавання (двое выказалі сумненне, а пяцьдзесят восем вучняў выявілі сябе рашучымі прыхільнікамі роднай мовы), С. Крупенька піша:

«Я не хачу паўтараць і гаварыць пра тое, што ва ўсіх наслыха, праходзіць праз большасць публікацый, выкажу толькі сваё галоўнае меркаванне-перакананне па гэтым балючым пытанні: ніякія самыя лепшыя настаўнікі, ніякія самыя глыбкія шліфоўні і нівеліроўні праграм, дадатковыя меры і перспектывыя планы не ўраўнуюць становішча (настойліва галоўнага — наданне беларускай мове статусу дзяржаўнай. Можна з самых высокіх трыбун залучаць, што народ сам адрок-

ся ад мовы, падводзіць розныя платформы, папракаць у нацыяналізме і г. д., але ясна адно: пакуль нашы высокія партыйныя і ўрадавыя кіраўнікі са сваіх высокіх трыбун не загавораць на мове той зямлі, якая іх нарадзіла і ускорміла, не пакажуць прыклад любові і павагі да нашай мовы, гісторыі, культуры, да ўсёй нашай духоўнай спадчыны, — нас чакае сумны лёс нацыянальных нігілістаў і касмаполітаў».

Уладзімір Матусевіч з Мінска свой ліст таксама пачынае менавіта з гэтага: «Як і многіх людзей, мяне хвалюць пытанні адраджэння беларускай мовы, нашай нацыянальнай гісторыі і культуры. Мне здаецца, што вырашаюцца яны надта марудна...»

З далёкага Сяктыўкара даслаў ліст наш сталы ўжо чытач Г. Радзівонаў. Ён піша:

«Сам я вольны чытаць, ці то таму, што грывінула ў званы перабудова, ці то таму, што пошукі рамантыкі і самастойнасці адарвалі мяне ад роднай глебы, зразумеў і адчуў, што я беларус. І на пытанне падлікоўца ў час перапісу, якая мая родная мова, адказаў не задумваючыся: беларуская». А далей чытач з болей гаворыць: «Вельмі горка чуць і бачыць, што які край у нашым Саюзе ні вазаі, абавязкова там самая шматлікая нацменшасць пасля карэннай — беларуская. Прынамсі, у многіх месцах такая карціна. Міжволі задумаешся: у чым справа? Мне здаецца, прычына адна: панідаем мы Беларусь так лёгка таму, што нішто асабліва нас тут не трымае. І толькі пасля, па ад'ездзе, пачынаецца настальгія і запознены пошук сябе».

Перагукваецца з лістом Г. Радзівонава ліст старшага інспектара Беларускай тэрытарыяльнай тамоўні М. Луцкага. Згадваючы лімаўскую публікацыю «Пакланіцца зямлі Купалы» («ЛіМ» за 6 студзеня г. г.), ён пытаецца-заўважае:

«Што ж гэта атрымліваецца? Карэліскі фін прыязджае на Беларусь спецыяльна, ён цікавіцца гісторыяй, мовай, культурай беларусаў, а самі беларусы выракаюцца свайго роднага,

справядліва? Колькі ж гэта будзе доўжыцца? Ці не час апамятацца?»

Кароценькі ліст даслаў старшы археолаг Інстытута «Белспецпраектрэстаўрацыя» І. Сінчук. Прыводзім яго цалкам: «Хачу падзяліцца прыемнаю навіною: сёння ўпершыню за 12 год, што жыў у Мінску, пачуў, як у тралейбусе абвешчалі прыпынкі на беларускай мове. Аказваецца, для гэтага ніякіх супернамаганняў не трэба — вазаі мікрафон і казкі сабе. Калі выйшаў, паглядзеў нумар тралейбуса: сорак васьмь. Дзякуй, вадзіцель!»

Пра родную мову на гарадскім транспарце — і такі ж самы кароткі ліст старшага навуковага супрацоўніка Інстытута мовазнаўства АН БССР І. Яшкіна:

«Прыемна чуць у метро беларускую і рускую мовы. Раўнапраўе моё адчуваеш наву, а не на паперы. Чуеш перабудову. Усім зразумела, і ўсе, дарэчы, задаволены, ніхто не пратэстуе. Мы і за тое, каб лінгвісты статус рускай мовы, моў польскай, літоўскай, лўрэйскай, а таксама татарскай у нашай рэспубліцы быў адноўлены пры перавазе мовы беларускай як карэннага і шматлікага народа на гэтай тэрыторыі. Практычна тых, дваццатых, гадоў ёсць».

Водгук і падтрымку чытачоў «ЛіМ» знайшла публікацыя В. Дранчука «Прысягаючы буквару», што была ў нумары за 6 студзеня г. г. Пра яе гавораць у сваіх лістах тыя ж Г. Радзівонаў, І. Сінчук, іншыя чытачы. І. Сінчук, працягваючы гаворку, пачатую В. Дранчуком, выказвае шэраг прапановаў па палепшэнні работы рэспубліканскага тэлебачання, асабліва таго, што тычыцца перадач для дзяцей.

Немалую пошту выклікаў «круглы стол» лімаўскіх чытачоў «Перабудова і мы: урокі, спадзяванні, трывогі» («ЛіМ» за 13 студзеня г. г.). На публікацыю адгукнуліся чытач з Гомеля А. Акуліч, настаўнік беларускай мовы і літаратуры з Івацэвіцкага раёна В. Мароз.

(«Такія «круглыя сталы» трэба праводзіць часцей, запрашаць на іх партыйных і савецкіх кіраўнікоў і людзей, зацікаўленых у лёсе роднай мовы, гісторыі і культуры. А ўвогуле трэба ўжо не толькі гаварыць, дыскутаваць, але і рабіць практычныя захады, канкрэтныя справы»), дэфектаскапіст з Мінска Г. Падольскі («Цалкам згодны з маёнагома удзельніка «круглага стала» А. Трусава. Хацеў бы дадаць, што варта на старонках «ЛіМ» абвясціць конкурс на лепшы праект беларусізацыі. Праграма павінна ўлічваць канкрэтныя сродкі і час завяршэння яе этапаў»), інжынер з Жодзіна А. Доўгі. Апошні закранае ў сваім лісце, як сам піша, «некалькі праблем». У прыватнасці, піша ён пра распаўсюджванне нашага штотыднёвіка ў горадзе. Вось якімі назіраннямі дзеліцца жодзінскі інжынер:

«У нас «ЛіМ» трапляе ў кіёскі па адным экзэмпляры — усяго 7 экзэмпляраў на 70-тысячны горад. Цяжка падабраць маштаб, каб падаць перавагі беларускамоўнага друку перад беларускамоўным, нават лагарыфічны маштаб тут не падыходзіць. Таму паспрабуем параўнаць даступнасць «ЛіМ» чытачу з замежнымі выданнямі. Па маіх назіраннях, 1 экзэмпляр «ЛіМ» прыпадае на 5 экзэмпляраў «Нойес дойчланд», 6—7 «Рудэ право», 4 «Унзэрэ цайт», 4 «Нолнеж вальносьці». Затое беластоцкая беларуская «Ніва» ў Жодзіне такая вялікая рэдкасць, што мне не даводзілася страчаць тых шчасліўчыкаў, якім удалася б купіць два і больш яе нумароў запар. Пагадзіцеся, што ўсё гэта наводзіць на сумны роздум».

Чытач з Мінска С. Несцярэўскі дзеліцца сваім уражаннем ад апавядання А. Асташонка «Беларускі акцэнт» («ЛіМ» за 20 студзеня г. г.). «Нешта падобнае здарылася і са мной, — піша тав. Несцярэўскі. — Як і герой апавядання, я таксама зведаў пакуты, крэмды і абразы за свой «беларускі акцэнт». Дзякуй Асташонку, што дапамог мне разабрацца ў сітуацыі, зразумець сябе і іншых».

Інжынер-канструктар з Барысва А. Сянкевіч піша:

«Перабудова і галоснасць непадзельныя. Аднак, напэўна, насельніцтва нашай рэспублікі яшчэ не гатова «для спажывання галоснасці». Інакш чым яшчэ можна растлумачыць пазіцыю беларускіх перыядычных выданняў у дачыненні да не-

фармальнага аб'яднання? Чаму пра з'езд беларускіх нефармалаў у Вільнюсе можна пісаць толькі ў «Правдзе»? Чаму да гэтага часу не апублікаваны дакументы «Мартыралага Беларусі»? Няўжо для таго, каб даведацца, што робіцца ў рэспубліцы, трэба ехаць у Вільнюс, Маскву ці слухаць радыё «Свабода»? Чаму хтосьці хоча, каб словы «талана», «тутэйшыя», «мартыралаг», «аргкамтэт БНФ за перабудову «Адраджэнне» значыліся ў нашай мове, як словы ляяні?»

Пытанні, якія задае наш чытач і якія адносяцца, бадай, да так званых рытарычных, доўгіх сур'эзныя і вартыя таго, каб адказы на іх былі ўсё ж неўзабаве знойдзены.

Ёсць у рэдакцыйнай пошце і пісьмы, у якіх чытачы, спасылкаючыся на адмену пастаноў аб увекавечанні памяці Жданова, Брэжнева, Чарненкі, гавораць аб тым, што да гэтай справы трэба паставіцца вельмі адказна і сур'эзна. Так, А. Грышкевіч з Рыгі піша: «Прапаную замест жданаўскіх вярнуць усе старыя, ранейшыя назвы. Калі ж па нейкіх прычынах зрабіць гэтага нельга, дык падумаць над тым, каб новыя назвы найбольш адпавядалі нашай гісторыі, мясцоваму каларыту і, не ў апошнюю чаргу, мове». Пра гэта ж піша і мінчанін Я. Ермаковіч.

Рабочы «Гомсель маша» А. Бранкоўскі робіць заклік у адрас рэдакцыі «ЛіМ»: маўляў, штотыднёвік чамусьці не закранае ў сваіх публікацыях жыллёвай праблемы. Што ж, папрок чытача слухны, пытанне гэтае надзвычай важнае, у тым ліку і для творчых работнікаў рэспублікі, і «ЛіМ» несумненна звернецца да яго.

У лісце ваеннаслужачага тэрміновай службы В. Корзуна ідзе размова пра выпадкі парэшэнняў войскай дысцыпліны, нестатутных узаемаадносін, прыніжэння нацыянальнай годнасці ў армейскім асяроддзі.

Вось такім яна, лімаўская пошта апошняга часу. Зрэшты, не ўся пошта, а толькі невялікая частка яе, тыя з лістоў, якія па розных прычынах своечасова не трапілі на газетныя палосы і кароткі агляд якіх мы паспрабавалі зрабіць зараз.

АДДЗЕЛ ПІСЬМАЎ І ГРАМАДСКАЙ ДУМКІ «ЛіМ».

Чытач прыйшоў у рэдакцыю

Ці звальняць геолога Сарокіна?

Геолог А. Г. Сарокін апынуўся ў складанай сітуацыі, стаў, можна сказаць, ахвярай уласнай... прынцыповасці. І хоць малады чалавек, расказваючы нам сваю гісторыю, спрабаваў падаць яе не без гумару, але ўсё адно ў ваках яго нібы адбіўся знак пыталніка: ці ж гэта магчыма!

Анатоль Георгіевіч прыехаў у рэдакцыю з Краснага, што на Маладзечаншчыне. Іменна там цяпер займаецца мінералогічным картываннем, а прасцей — пошукамі карысных выкапняў, — у складзе Вілейска-Свіслацкай геолога-здымачнай партыі. Наш чытач, як высветлілася, выправіўся ў сталіцу не з «пустым партфелем». Ён вёз «кур'ёрскай» электрычкай пакет, які, фактычна, вырашаў яго далейшы жыццёвы лёс. Геолог Сарокін павінен быў уручыць змесціва пакета галоўнаму геологу Беларускай гідрагеалагічнай экспедыцыі Г. І. Ількевічу, аднак спачатку пазнаёмі са зместам дакумента нас. Прачытаў рапарт цалкам: «Даводжу да Вашага ведама, што, нягледзячы на ўсе ўгаворванні, геолог Сарокін А. Г. упарта працягвае весці геалагічную дакументацыю на беларускай мове. У сучасны момант мы практычна пазбаўлены магчымасці выкарыстоўваць вынікі ягонай працы. Таму я вымушаны зняць з пасады геолога Сарокіна А. Г. Накіроўваю яго ў распараджэнне экспедыцыі для разгляду магчымасці яго далейшай працы ў нашай арганізацыі. Галоўны геолог ВСГЗП Л. А. Паліўка. 15 лютага 1989 года».

— А перадгісторыя была такая, — працягваў свой апавяд Анатолю Георгіевіч. — Сам я родам з Мінска, вучыўся

тут у сярэдняй школе № 75. Мае бацькі, як дарэчы, і многія іншыя бацькі маіх аднакласнікаў, вызвалілі мяне ад вывучэння роднай мовы. Так што творы класікаў беларускай літаратуры спасцігаў на ўроках па-руску. Цяпер нават сорамна пра гэта гаварыць, але — факт. Вышэйшую адукацыю атрымаў у Ленінградзе і больш за п'яць гадоў працаваў у экспедыцыі ў Ленінградскай вобласці... Вось іменна тады, калі доўгі час быў адарваны ад Беларусі, прыйшло пачуццё бацькаўшчыны — нібы нейкая настальгія працягла: засумаваў па мове дзядоў, якую на той час так і не спасціг...

Тры гады назад уладкаваўся на працу ў Мінску, у згаданую экспедыцыю. Пачаў самастойна вывучаць родную мову, праўда, і цяпер без слоўніка пакуль абыходжуся не заўсёды, аднак — не ў гэтым сутнасць справы. Галоўнае — адчуў неабходнасць у далучэнні да мовы, да гісторыі і культуры зямлі, на якой нарадзіўся і жыў. Вось і дачушку сваю прывучаю цяпер з першых яе жыццёвых крокаў да роднага слова, каб вырасла яна духоўна багатым чалавекам, карысным для свайго рэспублікі.

Мы пазванілі ў Беларускаю гідрагеалагічную экспедыцыю, размаўлялі з Георгіем Іванавічам Ількевічам. Дарэчы, ён сам няблага валодае роднай мовай і, ён вынікае з яго слоў, — не супраць яе ўжывання, але толькі не тут, не ў падраздзяленнях экспедыцыі. Чаму? «Па-першае, — тлумачыў галоўны геолог, — наша арганізацыя — усеагульнага падпарадкавання, а гэта значыць, што справаздачы з геалагічных партый ідуць у Маскву. Наймаць спецыяльнага перакладчыка для Сарокіна? Па-другое, і сам Са-

канфлікт на працы разгарэўся пасля таго, як я пачаў занатоўваць у сваім палявым дзёніку вынікі геалагічных даследаванняў на Беларускай мове. Спачатку начальнік партыі Л. Паліўка быў перакананы, што гэтае маё дзівацтва, як ён меркаваў, часовае, а потым пачаў патрабаваць, каб я кінуў гэтую «гульню». Я ж паспрабаваў яму растлумачыць, што гэта з майго боку — не жарт, не «гульня ў беларуса», што экспедыцыя наша называецца «Беларускай гідрагеалагічнай...» і, хоць бы для гісторыі, павінен быць беларускі варыянт справаздачы з тых месцаў, дзе мы шукаем карысныя выкапні.

Далей — болей. Выклікалі мяне ў Мінск, у экспедыцыю, да галоўнага геолога Г. Ількевіча. Ён таксама пачаў угаворваць мяне, маўляў, ніхто не забараняе, дома рабі што хочаш, пішы па-беларуску, размаўляй, а на рабоце — як усе, дакументуй па-руску. Калі я заўпарціўся, Георгій Іванавіч сказаў, каб я адстойваў свае правы праз... суд. І вось цяпер — гэты рапарт... Дык што рабіць тым, хто хоча, каб мова беларуская жыла ва ўсіх сваіх праявах, ва ўсіх галінах народнай гаспадаркі? Ствараць нейкія рэзервацыі? Дык у рэспубліцы, усе цяпер кажучы, двухмоўе, кожны мае права карыстацца і беларускай, і рускай. Дзе ж ісціна? Маё начальства даводзіць мне, што будзе дорага каштаваць пераклад маіх справаздач з беларускай на рускую мову, а справаздач маіх калег — з рускай на беларускую, напрыклад. Лічу, што гэта — не аргумент.

рокін (ён, дарэчы, неаблагі спецыяліст) не вельмі яшчэ добра беларускай мовай валодае, увесь час зазірае ў слоўнік. Дык ці трэба псаваць нервы ўсім нам?»

Вось такі выпадак, вось такая сітуацыя: чалавеку пагражаюць звальненнем з працы за ўжыванне беларускай мовы. Што тут скажаць? Гэта яшчэ адзін штыр да таго дэфармаванага малюнка, які адлюстроўвае становішча з роднай мовай. Хто ж падкажа, хто адкажа, як дапамагчы геологу Сарокіну ў яго бядзе?

Ліст у рэдакцыю

Хачу ўдакладніць

З лютага «ЛіМ» надрукаваў рэпартаж з паслядзясня Савета па нарысу і публіцыстыцы СП СССР. На тым мінскім савеце выступаў і я, і ваша газета мяне цытуе: «У 1987 годзе Беларусь абвясціла на ўсю краіну, што ёю атрыманы небывалы ўрадавы збожжавы — 35 цэнтнераў з гектара на круг. Аказалася, лічба гэта завышана, што пацвердзіў народны кантроль рэспублікі».

Мне пазваніў намеснік старшыні Камітэта народнага кантролю БССР Эдуард Іванавіч Наготна і сказаў, што ў маіх словах няпраўда. І ён, бадай, мае рацыю. Вось што я гаварыў на савеце (запіс з магнітафоннай стужкі):

«Вы ведаеце, што ў 1987 годзе мы сабралі рэкордны ўрадавы — 34 цэнтнеры з гектара. У мінулым годзе я збіраў выразкі з газет. Усе газеты, рэспубліканскія, абласныя і нават раённыя, друкуюць матэрыялы пад рубрыкай «У Камітэце народнага кантролю». Дык вось, пасля таго, як мы сабралі гэты рэкордны ўрадавы, запрацавалі нашы народныя кантраляры. Пачалі з'яўляцца матэрыялы — аднаголова: у гэтым саўгасе — прыпіскі, у тым калгасе — прыпіскі. З цягам часу ў мяне складалася цэлая папка з такіх матэрыялаў, і я зрабіў для сябе некаторыя вывады. Адна з «прычын» нашай высокай урадажнасці вядзе да вядомага «вопыту» з узбекскай бавоўнай...»

Анатоль КАЗЛОВІЧ.

ПАМЯЦІ «ХЛОПЦАЎ АПОШНЯЙ ВАЙНЫ»

любога развіцця; патрэбна свабодная творчая канкурэнцыя груп, якія працуюць у масавых жанрах. Вось чаму мы з надзеяй чакаем новых умоў гаспадарчай дзейнасці філармоніі краіны. Мы спадзяёмся, што будзь зняты тыя фінансавыя абмежаванні, якія дасколь тармазяць развіццё канцэртных арганізацый.

Ужо вядомыя рашэнні Кампартыі і ўрада рэспублікі скіраваны на ўмацаванне матэрыяльнай базы філармоніі. А гэта азначае папаўненне музычнага інструментарыя і транспартнага парка, стварэнне новых мастацкіх калектываў і паляпшэнне сацыяльна-бытовых умоў для музыкантаў.

— **І, напэўна, — новы ўзровень рэкламы, прапаганды. Дарэчы, як будзе з распаўсюджваннем грамплацінак, з музычным выдавецтвам?**

— Як вядома, функцыі музычнага выдавецтва па-ранейшаму выконвае ўсяго толькі невялікая, абмежаваная ў сваіх магчымасцях рэдакцыя выдавецтва «Беларусь». Але да спраў выдавецкіх наша міністэрства не мае дачынення — гэта кампетэнцыя Дзяржкамвыда. Выданні, якія будуць рыхтавацца Музычным таварыствам БССР і яго некаторымі аддзяленнямі ў абласцях, часткова могуць задаволіць попыт чытачоў і аўтарскія патрэбы.

З выданнем грамплацінак справа па-ранейшаму складаная. Чытачы «ЛіМа», калі яны ўважліва сочаць за газетай з мінулага года, павінны ведаць сітуацыю. На гэтую ж тэму было выступленне «Вожыка» (№ 20 за 1988 г.). Нагадаю, што запісы нашых калектываў і салістаў ажыццяўляюцца на перасоўнай апаратуры фірмы «Мелодія» раз у два гады. (Летась, дарэчы, былі запісаны ўсе нашы вядучыя калектывы — харавыя і аркестравыя, «Святая», «Купалінка», эстрадныя выканаўцы, салісты). Усё было б прасцей, калі б мелі мы сваю сучасную студию гуказапісу.

Аднак абсталяванне такой студыі каштуе валютных сродкаў. А валюты Мінкульту не мае. Сітуацыя, здавалася б, не абнадзейвае, і ўсё ж мы шукаем выхад.

Апошнім часам наладзіліся ў нашага міністэрства добрыя творчыя кантакты з Дзяржтэатрларадзе БССР. Разам праводзім фестывалі, гутаркі за «круглым сталом». Мы адчуваем разуменне і ўважлівае дапамаганне ў падборцы фондавых фанатэмаў для самых важных сёння плацінак — адрасаваных дзецям. Гэта найперш запісы беларускіх казак у выкананні выдатных артыстаў нашых тэатраў. Для Дзяржтэатрларадзе БССР будзе сучасная новая студыя: тут таксама будзе для нас шанец — рабіць высакаякасныя запісы для грамплацінак незалежна ад фірмы «Мелодія».

Канцэртныя ўстановы не павінны жыць толькі за кошт агульнай дзяржаўнай кішэні, таму варта скарыстаць яшчэ адзін шанец: навучыцца сваімі сіламі зарабляць валюту і забяспечыць абсталяванне студыі. У сувязі з гэтым наша задача — стварыць такія канцэртныя праграмы, якія дазволілі б пашырыць кантакты Беларусі ў галіне мастацкага абмену з Польшчай, Славеніяй, іншымі сацыялістычнымі краінамі, весці канструктыўны дыялог з імпрэсарыя капіталістычных краін. Магчымасці для гэтага ёсць, такія перагаворы зараз вядуцца.

Сёння сітуацыя ў рэспубліцы для развіцця культуры ў цэлым надзвычай дабратворная. Многа новага з'явілася ў нашым музычным жыцці толькі за апошнія год-два, складаюцца спрыяльныя эканамічныя ўмовы на перспектыву. Хаця час сёння няпроста, палёгка ў працы не дае.

— Дзякую, Уладзімір Пятровіч, за грунтоўную гутарку.

Гутарыла С. БЕРАСЦЕНЬ.

26 лютага ў мінскім Доме афіцэраў закрыецца выстаўка конкурсных праектаў помніка воінам, якія загінулі ў Афганістане.

Нам давалося пабываць на гэтай выстаўцы. Уражанне не лепшае. З васьмі прадстаўленых работ цяжка вылучыць што-небудзь вартае. Нізі прафесійны ўзровень, безаблічнасць і абіякавасць — так успрынялі гэту выстаўку многія наведвальнікі. Каб не быць галаслоўнымі, прывядзем некалькі цытат з кнігі водгукаў: «Усе помнікі занадта манументальныя і таму надта бяздушныя»; «Лічу, што вынікі конкурсу былі прадвызначаны. Восем праектаў — гэта амаль нічога. Надта мала часу было вылучана на распрацоўку праектаў»; «Несправядліва, што ў праекце № 4 паказаны воін у дэсантнай форме. Што, сапёры, мотатралкі, авіятары зрабілі менш?

Патрэбен помнік-сімвал; «Вельмі мала прадстаўлена работ. Навошта гэтая паспешлівасць? У нашай часці людзі сабралі і пералічылі грошы на помнік. Іх трэба патраціць разумна»; «Ні ў адным з праектаў не бачу закончанага ідэі, душы».

Вось такія ўражанні. Есць і іншыя, больш спакойныя і разважлівыя: «Вытрыманым і лаканічным, на мой погляд, з'яўляецца праект помніка № 5». Ну што ж, кожны можа выказаць сваю думку. Мы ж вяртаемся расказаць аб праектах № 5 і яшчэ аб № 4, бо менавіта ім аддаецца перавага.

Праект № 4. Некалькі вертыкальных каменных блокаў, якія формай нагадваюць труну. У сярэдзіне — труна з «акенцам». Бачыцца выява дэсантніка ў цяльняшцы і ў берэце. Ля «труны» — журботная маці на каленях. Аўтар ула-

віў характэрную рэалію нашага часу — цынк з цэлам салдата ў мірны для краіны час. Аўтары праекта бачаць у вайне толькі фізічную смерць. Але вайна гэта яшчэ і велізарныя маральныя страты. Што ж датычыць журботнай маці на каленях, то, нам здаецца, аўтар праекта не ўлавіў і такой дэталі: маці заўсёды чакае і ніколі не змірыцца з гібельлю сына.

Праект № 5. Дзесяць глыбаў, са знешняга боку якіх урэзаны ў граніт завалы чорныя цюльпаны — вобраз «загінуўшых кветак». З унутранага — на кожнай з глыбаў выбіты імёны паўшых і год вайны. Гэтая груда бетону лавіна, па задуме аўтара, сімвалізаваць цяжкі Афганістан. Што тут можна сказаць? Адкажам словамі наведвальнікаў: «Не трэба рабіць горы там, дзе іх няма. Тым больш гэта недарэчы ў праекце Помніка. Трагедыя

ж народа несумяральная з вобразам «загінуўшых кветак». А як трэба разумець выраз «храм пад адкрытым небам»? Хіба толькі з адным элементам мемарыяла можна згадзіцца: гэта датычыць выбітых імёнаў паўшых — ад радавога да афіцэрскага саставу, з улікам года гібелі.

Помнік павінен адлюстраваць не толькі нейкі штырх, імгненне часу, а ўсё дзесяцігоддзе гэтай вайны, раскрыць яе сэнс. Тут не абясыцца без арыгінальнай сімволікі.

Помнік павінен стаяць не на ўскраіне (многія мінчане і не ведаюць, дзе тая вуліца Ташкенская, дзе плануецца пабудаванне помніка), а ў цэнтры горада, як перасцярога і вечная памяць. Няма патрэбы адносіць яго на далёкую Чыжоўку, хоць там, у асноўным, пахаваны нашы хлопцы.

Помнік павінен аб'ектыўна адлюстраваць стаўленне нашага народа да гэтай вайны. Для гэтага неабходна прыцягнуць да распрацоўкі і абмеркавання праектаў помніка грамадскіх горада, творчыя саюзы, саміх «афганцаў». Месяц (з 26 студзеня па 26 лютага) — занадта малы тэрмін, каб выявіць грамадскую думку.

**А. КРЫВАНОС,
П. НАВОЙЧЫК,
«афганцы», студэнты БДУ
імя У. І. Леніна.**

15 лютага вяртаннем савецкіх войск на радзіму скончылася афганская вайна. Дакладней, скончылася для нас, бо грамадзянская вайна ў Афганістане працягваецца. Мала хто ў 1979 годзе думаў, што маланкавая дэсантная аперацыя зацягнецца на дзесяць год. І хто ведае, колькі часу спатрэбіцца краіне, каб асэнсаваць гэтае дзесяцігоддзе, каб пераплавіць чалавечы боль у грамадскую свядомасць, вопыт авантуры — у палітычную мудрасць.

Неяк мне давалося пабачыць на мастацкай выстаўцы плакат, дзе ў метафарычнай форме выяўлена сутнасць самога паняцця «Афган». Тэхнікай фотамантажу спалучаны дзве выявы. На горны краявід накладзены, нібыта прышыты, лямкі армейскага рэчавага мяшка. Афган — камень за плячым, камень на сэрцы цэлага пакалення.

Пабудаванне загінуўшым «афганцам» варты помнік — значыць, часткова «зняць камень з душы». Але якім павінен быць гэты помнік! У любым выпадку гэта не помнік перамозе. Я не ведаю, ці можна каго-небудзь назваць у гэтай вайне пераможцам. Таму не варта браць за аналагі манументы вызваліцелям, пераможцам у Вялікай Айчыннай, толькі мяняючы лічбы «1941—1945» на «1979—1989».

Думаю, гэта павінен быць помнік празарэнню. Можа, адзінае, чым узабагаціла нас афганская вайна, дык гэта пазбаўленне ад ілюзій. Нікога нельга «ашчаслівіць» насуперак ягонаму жаданню — ні ва ўласнай хаце, ні за межамі краіны. У помніку былі б недарэчныя паралелі з інтэрнацыяналістычнымі акцыямі нашай дзяржавы пад час антыфашысцкай вайны ў Іспаніі і рэвалюцыі на Кубе. У Афганістане — іншая сітуацыя.

Гартаю кнігу водгукаў і я. «Усё гэта [маецца на ўвазе

прадстаўленыя праекты. — П. В.], — піша адзін з наведвальнікаў выстаўкі, — можна аднесці да мінулай вайны 1941—1945 гг. Афганская ж вайна болей стаеца з авантурай». Не толькі аўтары ліста ў рэдакцыю, але таксама іншыя «афганцы» патрабуюць, каб помнік стаяў у цэнтры Мінска. Прапановы розныя, але сыходзяцца ў адным — Ленінскі праспект ці побач з ім. «Ссылку» помніка ў Чыжоўку некаторыя ўспрымаюць як абразу памяці загінуўшых, як спробу замоўчвання трагедыі.

«Спасылаюцца на тое, што ў цэнтры горада месца няма. Камусьці не хочацца, вельмі не хочацца, каб помнік стаяў у цэнтры горада, — піша яшчэ адзін наведвальнік. — Прапаноўваю паставіць помнік на супраць Дома ўрада ў скверы паміж дзвюма трасамі. Будзем прыходзіць сюды, кветкі ўскладаць, помніцы. Нам трэба помніцы».

Нельга назваць высокім прафесійна ўзровень праектаў, і

гэта акалічнасць не мінула ўвагі наведвальнікаў: «З прапанаванага бадай што нічога няма. Тэма не раскрыта».

І апошняе, можа, галоўнае пытанне — ці трэба паспешнасць у падвядзенні вынікаў конкурсу, ці можна лічыць конкурс закончаным! Тут агульная думка выказана словамі: «З такімі справамі не спяшаюцца». У нас і так хапае манументаў, злепленых сям-так да чаровага свята, даты, юбілею. Лепей пачакаць год, чым потым дзесяцігоддзі думаць, што рабіць з тым ці іншым «манументам». Прыклад — бюст Грыцаўца, які «цягаюцца» па горадзе з аднаго месца на другое.

Афганская тэма толькі пачынае раскрывацца. І самі «афганцы» — героі і ахвяры трагічнага дзесяцігоддзя павінны сказаць аб ім сваё важнае слова, тым больш, што сярод іх ёсць і мастакі і архітэктары.

**Пётра ВАСІЛЕУСКІ,
карэспандэнт аддзела
выяўленага мастацтва
«ЛіМа».**

«Альбаросіка» — дзе яна?

Думаецца, адной з галоўных прычын нашай гістарычнай неписьменнасці з'яўляецца пагардлівае стаўленне да групы важных дапаможных крыніц, якія ўваходзяць састаўнай часткай у сістэму гістарычнай інфармацыі. Гэтую сістэму можна назваць (традыцыйна па латынскі) «Alba rossica». Пад паняццем «Alba rossica» маецца на ўвазе сукупнасць кніг замежных аўтараў ці на замежных мовах, якія тычацца Беларусі: яе географіі, гісто-

рыі, насельніцтва, побыту, мовы і г. д. Карацей, усё, што звязана з яе грамадска-палітычным, духоўным і культурным жыццём, эканамікай. Безумоўна, да «Альбаросікі» трэба аднесці літаратурныя, драматургічныя і гістарычныя творы, заснаваныя на гісторыі беларускіх зямель, ці творы, дзеянне якіх разгортваецца на тэрыторыі Беларусі. Сюды ж варта ўключыць і творы выяўленага мастацтва на гэтую тэму.

У нашай літаратуры не даследавана пытанне гісторыі беларускай дыяспары, яе размяшчэнне па краінах, літаратура, друк, мастацтва. Улічваючы, што ў пачатку XX стагоддзя вялікая колькасць беларусаў пачала на «пошукі шчасця» ў іншыя краіны і на кантыненты, што ёсць вялікія абшчыны ў Канадзе, ЗША, Аргенціне і шэрагу іншых краін, даследаванні па гэтым пытанню мелі б вялікую цікавасць. А між тым такіх прац у нас пакуль

што няма, хоць ёсць добры прыклад суседзяў — літоўцаў. Яны ўжо маюць старанна распрацаваную «Літуаніку», якая мае вялікае значэнне і для нас, бо нашы народы на працягу стагоддзяў ішлі разам ці шляхі іх перакрываюваліся. Таму, на мой погляд, варта і нам заняцца складаннем «Альбаросікі». Тым больш, што гэтая праца пры наўнасці добра распрацаванай «Літуанікі» будзе ўжо не такой і цяжкай.

**А. СУДЛЯНКОУ,
інжынер.**

г. Мінск.

ВЕЧАРЫ, СУСТРЭЧЫ

85-годдзю з дня нараджэння выдатнай беларускай спявачкі, опернай антрысы і рэжысёра, народнай артысткі СССР Ларысы Пампееўны Александровіч прысвячаўся вечар у рэспубліканскім Доме работнікаў мастацтваў. На здымку Ул. Крука вы бачыце ўдзельнікаў гэтага вечара ўспамінаў: народную артыстку БССР З. Браварскую, канцэртмайстра ДАВТА БССР Л. Талкачову, народную артыстку СССР Т. Ніжнікаву і народнага артыста рэспублікі рэжысёра С. Штэйна.

Між былым і наступным

(Пачатак на стар. 5).

увялі ў нашу мову нямала слоў-пачвар, самае пачварнае з якіх, бадай, — РАБЯТЫ. Жях — якая няўключна! А во — дасюль не выкарчаваць! Рабятам і рабятаем! І ў кніжках, і ў газэтах, і ў часопісах, і на ўроках роднага слова ў школе. Усё яшчэ аддаём належнае памяці гэнага малаліснага кабэціна — ці што? Але ж і гуманісты мы, браточкі!

КАЛІ Ж МЫ пачнем вялікую гаворку пра мову нашай літаратуры? Калі пытанні моўнага майстэрства паставім у цэнтр увагі? Гэта ж для нас праблема праблем — мова! Мы марым пра выдатную літаратуру, але такая літаратура не ствараецца на пачварным моўным валапоку, на ўбогім канцылярскім жаргоне, — гэтакіх даівоў гісторыя не ведае. Пытанне мовы ў нас даўно перайшло ў разрад пытанняў надзвычайных, звыштэрміновых, звышактуальных. І трэба гаварыць з усёй пэўнасцю: будзе мова — будзе літаратура. Тым часам тэндэнцыя псавання, калечэння і нявечэння мовы ў нашай прозе і паэзіі, драматургіі і публіцыстыцы набірае сілу. Калі гэты працэс не спыніць, не пераламаць, не пераадолець — усякая размова пра пэўныя пошукі ў літаратуры, пра распрацоўку новых тэм, пра абнаўленне жанраў і стыляў — траціць сэнс. Тварыць мастацкую літаратуру без мастацкай, жывой, чалавечай мовы? Ды гэта тое самае, што будаваць будынікі без будаўнічага матэрыялу. Гэта значыць, будаваць паветраныя замкі.

ПРА НАШЫ беларускія імёны я задумаўся ўпершыню летам 1944-га, будучы яшчэ зьвязаным падлеткам. І да вайны — у газэтах і школьных чытанках, і ў час вайны — у партызанскім друку, — я тысячы разоў чытаў: Іосіф Вісарыянавіч Сталін. І ў галаву мне не прыходзіла, і ніхто мне, хоць бы выгладзіва, не сказаў, што Іосіф па-беларуску будзе Язэп. Але неўзабаве пасля вызвалення, калі пачалі аднаўляць школы і ўзнікла пільная патрэба ў падручніках, і мы, падлеткі, шукалі аб'ёмную кнігу для чытання, у маеруні трапіў стары, без вокладкі і струхлелы, нейкі дапаможнік па гісторыі нашай Радзімы, і ў ім я ўбачыў знаёмыя вусаты партрэт правадара, а пад партрэтам — подпіс: Гэнэральны сакратар ЦК УПК(б) Язэп Вісарыянавіч Сталін. Прачытаў я гэта — і ад нечаканага адрыўці заратаваў. Справа ў тым, што імя Язэп я нікі не мог успрыняць у такім высокім кантэксце. У нас у Славадзізе некалі быў (я, што праўда, яго не помню) свой Язэп, і быў ён, па расказах, страшэнны гультай — амаль круглы год не злазіў з печы; аднойчы яго жонка Паўліна, таўнучы кашу на сняданне, так на яго ўзлававала, што адсочыла ад гаршка, храснула яму на чалачку на лбе — і забіла. У вясцы гэта падзея наддоўга засталася жыць паданнем, і можна было часта пачуць, у жартоўнай гаворцы, добрую пароду: «Трэсні яму, як Паўліна Язэпу, калачка на лбе — і толькі!»

Сваё здзіўленне, што Іосіф — гэта Язэп, я выказаў за влчэрай углас. І мне старэйшыя патлумачылі, што здзіўляцца тут няма чаму, што Язэп — прыгожае і пашыранае ў Беларусі імя, і яно не вінавата, што дасталася гэнаму Паўлінінуму аб'ёку, бо ёсць і шмат іншых, добрых Язэпаў.

Сёння імя Язэп, як і Юзэ, або Юзюк, у Беларусі ў інтэлігентным асяроддзі амаль не пачуеш — за выняткам аднаго-двух выпадкаў, калі гэту форму Выкарыстоўваюць у якасці псеўданіма. Але і ў такім разе ў афіцыйных даведніках (у беларускай энцыклапедыі, напрыклад) у дужках пішацца нібыта сапраўднае ІОСИФ. Язэп, бачыце, не сапраўднае, а Іосіф — сапраўднае. А некалі ж было сапраўдным, гэта значыць афіцыйным — Язэп. Нават генсека партыі называлі ў друку гэтым імем! Дык кім і калі яно было адрынута, выкінута з афіцыйнага ўжытку?!

Калі — вядома. У сярэдзіне трыцятых, пасля рэформы бе-

ларускага правапісу, калі быў узят афіцыйны курс на штучнае збліжэнне нашай мовы з рускай. Тады і пачалі камандэры ад асветы і культуры, дыпламаваныя і недыпламаваныя невукі, пазбаўляць нас нашых уласных імён. І называць нас іншымі, не ўласцівымі ладу і духу нашай адвечнай роднай мовы. Пачалася неразумная, недарэчная, нічым не апраўданая нівеліроўка і уніфікацыя духоўнага побыту братніх народаў. Давайце ўсё рабіць на адзін напіль! Асабліва — што датычыць душы чалавеча. Імёны — уніфікуем таксама. Навошта — каб мы між сабой адрозніваліся?

І уніфікавалі. Сотні прыгожых, самабытных, нацыянальна каларытных беларускіх імён з ужитку зніклі ці амаль зніклі. Адно яшчэ наш брат, пісьменнік, не могучы змырцца з гэтым варварствам, надзяляе імі сваіх герояў. Гэта — своеасабліва форма пратэсту, які ідзе ад усведамлення, што са страйтай свайго ўласнага імя чалавек траціць і сваё ўласнае аблічча. Не буду ўдавацца ў тэорыю і прыцягаць да разгледу шырокі гісторыка-лінгвістычны матэрыял, а проста, па чалавечы, спытаю: дзе дзеліся імёны, якія з маленства былі для мяне звыклія, і прыгожыя, і мілагучныя — якімі называліся добрыя, знаёмыя мне, у тым ліку родныя і блізкія людзі? Чама я нідзе, апроч а і ва ўспамінах пакылых маіх аднавіскоўцаў, гэтых імён ужо не чую? Бацьку майго, як помню, і яго родныя браты, і сястры, і ўсе блізкія і далёкія суседзі, і людзі навакольных вёсак называлі Сымон, — толькі Сымон. Так звярталася да яго заўсёды і наша маці, Кацярына Мікалаеўна. Ласкава-памяшальныя ўтварэнні былі Сымонка і Сымончыка, але нікі не Сёмка і не Сенька. Дык хто ж, калі і па якому праву перарабіў імя майго бацькі з Сымона на Сямёна? Абедзве мае бабулі былі Аляксандры: па бацьку Аляксандра Васілеўна, па маці — Аляксандра Хведаруна. Спяшаюся апраўдзіць тых, хто паспеў падумаць, што яны, відаць, былі каталічкі, а то і зусім палачкі: не, не каталічкі і тым больш не палачкі: і адна, і другая, як і іх мужы, мае дзядзю, былі праесаўлаўнымі беларусамі. Бабулі мае паспелі памёрці Аляксандрамі, на Елізавет іх не перапісалі. Але сёння гэтага прыгожага імя (памяшальнае — Аля, Алечка) у Беларусі амаль не сустранеш.

Дырэнтар нашай Славадзіскай сямігодкі, у якой я да вайны вучыўся, мы называлі Аляксей Якубавіч. Сёння ён быў бы, канешне ж, Аляксандр Якаўлевіч. У Славадзізе было некалькі Якубаў: Якуб Бурбоўскі, Якуб Драгун, аж два Якубы Давідовічы, але не было ніводнага Янава. У дзяцінстве, ды і пазней, я звяртаўся да знаёмых мужчын так: дзядзька Змітрон, дзядзька Тодар, дзядзька Тамаш, дзядзька Аніс, дзядзька Якім, дзядзька Кастусь... Перамёрлі гэтыя дзядзькі, адмёрлі і іх імёны. Унікаў і праўнікаў імёнамі дзядоў ужо не называюць. Да знаёмых жанчын у дзяцінстве сваім я звяртаўся на роднай мове і ў духу нацыянальных звычаяў так: цётка Марыля, цётка Глена, цётка Барбара, цётка Параска, цётка Рыпіна, цётка Луцзя, цётка Зося, цётка Еўка, цётка Тэклія... Адышлі на вечны супачын гаротніцы-цёткі (а ўсе яны былі гаротніцы!), зніклі і іх імёны. Унікаў і праўнікаў імёнаў лны ўжо не дасталіся. Нехта ў свой час перананаў, што Марыля, або Глена, або Зося — гучыць непрыгожа, некультурна. Зрэшты, перананалі ўвесь народ, што яго імёны — брыдкія, немілагучныя і што іх трэба памяняць на лепшыя. І пачалі мяняць. І напераменьвалі так, што ўжо нічога, ані знаку свайго не засталася. Па імёні ўжо не пазнаеш, што перад табой беларус. Паліна пазнаеш, што паліна, літоўца пазнаеш, што літовец, армяніна пазнаеш, балгарына пазнаеш, французца пазнаеш — у кожнага народа свае імёны, чама ж не пазнаць! А мы сваіх імён не маем, нас па імёні не адрозніш. Нават на магільных помніках тыя ж знаёмыя мне дзядзькі і цёткі амаль усе паіменаваны ўжо зусім іначай: «Дмитрий, Фёдор, Ефим, Константин... Мария, Елена, Варвара, Прасковья, Аграфена, Лукерья, София...» Нават пасля смерці перахрысцілі! Семдзесят ці восемдзесят гадоў насіў чалавек адно імя, а на магіль яму прысвоілі дру-

Але ж быў час, мілыя мае браткі беларусы, калі пазнавалі па імёні і нас, грэшных. Пачуеш: Міхась, Юрась, Тамаш, Сымон, Антось, Язэп, Лубаш, Змітрон, Пятрусь, Абросім — ну, ясна, з Беларусі таварышы! Свет увесь пазнаваў! І паважаў нас за гэта, што свае імёны мелі. Дык колькі ж яшчэ, браткі, будзем жыць не са сваімі прыроднымі імёнамі? Калі пачнем паважаць іх? Думаю, што сама я пара абмеркаваць гэта пытанне ўсенародна. Хочацца верыць, што народ, паразважаўшы пра свае жыццё-быццё, успомніўшы свой шлях праз стагоддзі, запатрабуе вярнуць яму яго ўласныя, самабытныя, старадаўнія імёны — тыя, якімі нашы дзяды-прадзеды ганарыліся. І ў метрыках, і ў пашпартах, і ва ўсіх нашых афіцыйных дакументах беларускае імя трэба пісаць так, як яно гучыць па-беларуску, калі нават запіс робіцца і на рускай мове. Напрыклад, у пашпартах. Калі на беларускай старонцы пашпарта запісана Аляксей ці Юрась, то і на рускай старонцы павінна быць гэтак жа, а не Аляксандр ці Юрый (дарэчы, гэтак Юрый па-беларуску і не вымаўляецца). Калі прызджае ў нашу краіну англічэйн Тэадор ці француз Жак, мы не запісваем на рускі лад Фёдар і Якаў, а запісваем Тэадор і Жак. Імя не мяняецца ад таго, што з лацінкі мы яго перапісваем кірыліцай. Чама ж тады беларускае Юрась у рускім дублікаце дакумента ператвараецца ў Юрыя?

Пытанне не малазначнае, не дробязнае. Імя — гэта імя. Ёсць яно ў цябе сваё, спадчынае, ад прададэду спакон вяноў данесенае — дык і шануй яго. Не цурайся і не выракайся! Не шануеш сваё імя — значыць, не шануеш сябе. Не шануеш сябе сам — хто ж цябе шанавач будзе?

Нашы імёны — частка лексічнага складу нашай мовы. Іх формы ўтварыліся ў адпаведнасці з унутранымі законамі развіцця мовы, паводле асаблівай яе марфалогіі і фанетыкі. Таму так натуральна і гучаць яны ў беларускамоўным кантэксце, у патoku беларускага маўлення. А мы пачалі з законамі мовы не лічыцца. Гэта называецца: вучыліся, вучыліся і давучыліся. На такі ўзровень паднялі адукацыю ў сваім краі — што можа калечыць родную мову на ўсе спосабы. Пакуль прычынаем афіцыйнага права называць ва ўсіх дакументах сваіх дзядей беларускімі імёнамі, захоўваючы гэтыя імёны і ў рускім напісанні, трэба рыхтаваць да гэтых перама неабходную ідэяную і маральна-псіхалагічную глебу. Пачынаць трэба з прапаганды прыгожых і самабытных беларускіх імён у друку — у газэтах і часопісах, у календарых, у школьных чытанках. Трэба выдаць слоўнік мужчынскіх і жаночых беларускіх імён — з этымалагічнымі даведкамі, са спасылкамі на імёны вядомых у гісторыі Беларусі людзей, з перакладам легенд і паданняў, з цытатамі з фальклору і мастацкай літаратуры. І хай ён выйдзе ў прыгожым афармленні і масавым тыражом.

У СТАЛІНСКІЯ, затым у хрушчоўскія і брэжнеўскія часы супроць культуры 10-мільённага беларускага народа былі ўчынены многія злачынныя акцыі. У прыватнасці: 1930—1931 гады — першы жаклівы ўдар па самых выдатных кадрах вучоных АН БССР і па многіх лепшых пісьменніках Беларусі, 1933—1934 гады — другі ўдар па ацалелых ад першага навукоўцаў, літаратараў і дзеячаў культуры рэспублікі, 1936—1938 гады — трэці, татальна-вынішчальны ўдар, пасля якога на ніве нацыянальнай культуры засталіся адзіночкі... У тым жа 1933 годзе быў прыняты новы правапіс беларускай мовы — у значнай меры пагібельны для яе прыроднай красы і сілы. У 1940 годзе на тэрыторыі былой Заходняй Беларусі многія раённыя газеты пачалі выдавацца на рускай мове — там, дзе яшчэ зусім нядаўна вялася крывавае барацьба супроць фашыстоўцаў-пілсудчыкаў за грамадзянскія пра-

ва для роднага слова. У 60-ых гадах пералялі на рускую мову дзве абласныя газеты — гродзенскую і брэсцкую, а таксама шматлікія рэспубліканскія выданні: «Сельская газета», «Камуніст Беларусі», «Блакнот агітатара», «Сельская гаспадарка Беларусі», «Фізікультурнік Беларусі» і іншыя. Тады ж перавялі на рускую мову тысячы беларускіх школ. Ужо ў час перабудовы адкрылі ў Гродзенскім дзяржаўным універсітэце шматтыражку — і на рускай мове! Праз усе гэтыя гады і дзесяцігоддзі на працу на пасадзі кіраўнікоў культурных асяродкаў (РДК, СДК, бібліятэкі і інш.) вельмі часта прымалі людзей, якія не ведалі беларускай мовы і былі зусім раўнадушнымі (каб не сказаць горш) да праблем беларускай нацыянальнай культуры.

Ідзе час, а ўся гэта шкодная для сацыялізму і інтэрнацыяналізму практыка публічна, на высокім узроўні так і не асуджана, кроку назад да справядлівасці, да Леніна, так і не зроблена. Усё яшчэ як бы сумняваюцца таварышы: а ці патрэбен ён, гэты крок? А ці не абыздзецца як-небудзь без гэтага?..

Не абыздзецца, дарагія-шаноўныя, не абыздзецца!..

КАЛЕЧАННЕ нашай мовы, якое ўжо цягнуецца дзесяцігоддзі, адбываецца ў самых розных аспецтах. Нявечыцца фанетыка і сінтаксіс, знішчаецца фразеалогія, засмечваецца лексіка, разбураюцца самабытна-адметныя граматычныя формы. Напрыклад, усё радзей сустракаеш так уласцівы нашай мове клічныя склон: браце, пане, голубе, сынку... Або такая форма дзясловаў загаднага ладу, як сядзіма, гуляйма, паліма, бярэма, напоіма, або — дзясловаў будучага часу: мецьмеш, рабіцьме, давацьмучь... А калі і навошта паперакручвалі тыпова беларускія формы слоў, што абазначаюць назву жыхароў горада, мястэчка, вёскі? Было: мінчучы, пінчучы, случны — стала: мінчане, пінчане, случане; было: магільчучы, лагойчы, гомельчы — стала: магільчачане, лагайчане, гамельчачане; было: балгарачы і балгарчы — стала: балгарыні і балгары... У выніку ўсіх гэтых калечэнняў-нявечэнняў наша літаратурная мова страціла жыўое натуральнае гучанне і стала падобнай на кепскі, непісьменны, калькаваны пераклад з рускай. Карыстацца такой мовай — усё адно што дыхаць забруджаным, удушлівым паветрам. Дык ратуйма яе, панове-братове, а то не мецьмеш чым дыхаць свабодна!

КОЛЬКІ розных таварыстваў існуе з даўніх ці не так даўніх часоў у нашай рэспубліцы!.. Усе яны, відаць, патрэбныя, раз людзі «згарбузавалі» іх, хаця і не ўсе працуюць так, як яно меркавалася. Але я думаю пра іншае — пра тое, што ўсе гэтыя таварыствы — і кнігалюбаў, і аховы помнікаў гісторыі і культуры, і барацьбы за цвярозы лад жыцця і іншыя — па сутнасці, адросткі ці філіялы ўсесаюзных. А вось таварыства, якое асабліва патрэбна імяна нашай рэспубліцы, можа быць, у першую чаргу патрэбна, — яго ў нас дагэтуль і няма! У нас няма Таварыства беларускай мовы, Таварыства роднага слова, — можна, думаю, назваць і так і гэтак. Таварыства, якое мела свае вярэйкі ва ўсіх універсітэтах і інстытутах, тэхнікумах і вучылішчах, ва ўсіх школах, на заводах і фабрыках, у дзяржаўных ведамствах і грамадскіх установах і якое памагала б выхоўваць і ваяго і любоўю да роднага слова, прапагандавала б гэта слова, паказваючы яго прыгажосць і моц-сілу, даводзіла б да свядомасці ўсіх жыхароў рэспублікі, што даражыць мовай народа і класіфікацыя пра яе — грамадзянскі абавязак кожнага сумленнага чалавека!..

Дык ці не пара нам узяцца за стварэнне гэтага таварыства?..

Дык ці не пара нам узяцца за стварэнне гэтага таварыства?..

На хвалях эфіру Спыніся, чалавек, падумаі...

Час быў позні, я сядзеў у заціхаючым горадзе за машынай, калі раптам па радыё прагучалі вядомыя пазыўныя радыёстанцыі «Беларуская маладзённая» і дыктар аб'явіў, што мы пачнем перадачу паводле «Песні пра зубра» М. Гусоўскага. Не думаў, што яна гэтак мяне ўразіць.

У перадачы ў выкананні акцёраў гучалі фрагменты з пазым, песні, і раптам... Подых велічнага і слаўтага твора быццам прыпынуўся, і дыхнула на нас халоднай і суровай рэальнасцю:

— Хто такі Мікола Гусоўскі? Пытанне на вуліцы да юных жыхароў горада. Аднаго, другога, пятага... і аднаго. Яго не пачуў вядучы на вуліцах сталіцы Беларусі. Так ведаюць сваю спадчыну хлопцы і дзяўчаты, надзея народа, юныя інтэлектуалы XX стагоддзя напярэдадні трыццага тысячагоддзя новай эры.

Другое пытанне: Чым чалавек адрозніваецца ад жывёлы? Зноў доўгі час затрачаны на пошук адказу. Мы ўслуховаліся ў маладыя галасы — то разгублена-няўпэўненыя, то жартаўліва-бесклапотныя, але адказ таксама не пачулі. Быў адзін адказ, які намацаў вірус агульнай хваробы — бяспамятства, якая пануе над роднай зямлёй: — Ніколі пра гэта не думалі. Сёння мы ўжо ні пра што не думаем, бо думаць няма часу, у век агульных катанізмаў трэба спышацца жыць. Старыні дзядок (пад дзевяносто гадоў), з якім я ў час адведар роднай хаты абавязкова ўлучаю хвілінку і сустракаюся, каб паразважаць пра нашу «жызню-мажынку», як ён гаворыць, бо такіх разважлівых людзей сустракаеш вельмі рэдка, павойска расстлумацьмі мне адрозненне жывёлы ад чалавека: «Чалавек цяперана горшы за жывёлу, бо тая, не маючы сумлення, хоць баіцца палі... Чалавек да сумлення цяпер згубіў, у бога і праўду не верыць і нікоганькі не баіцца...»

Ён не туляўся па студэнцкіх аўдыторыях і не сядзеў у чытальных залах бібліятэк, і таму, зыходзячы са сваіх ведаў змяных, так расстлумацьмі прычыну дэградацыі асобы, павойска выказаўся пра тую агромністую бездухоўнасць, якая сёння пануе над светам і змушае непакоецца і біць у званы сумленнага людзей планеты.

...Ізноў гучаць вечныя і мудрыя радкі з «Песні пра Зубра»: — Час улавіць немагчыма. Гонішы, смертны, за страчаным часам, прыстанеш, Не даганеш, бо што прамінула — не вернеш... — Што вы ведаеце з гісторыі Беларусі?

Апошняе пытанне, якое зноў вяртае нас у нашу памяць. Маладыя людзі, якія, відаць, яшчэ нядаўна гарталі падручнікі гісторыі БССР, гавораць пра гераізм у час Вялікай Айчыннай вайны, пасля блытаня памяць некаторых быццам вяртаецца недзе да пачатку нашага стагоддзя... І ўсё. Далей для нашых ведаў прасторы няма. Крутагалава бездаўна адздыліла нашу сённяшняю памяць ад гістарычнай, без якой мы і існуём на гэтай зямлі, губляючы культуру народа і яго духоўнасць.

Як прысуд нам гучаць у перадачы словы такога вялікага чалавекана, які столькі сіл аддаў вяртанню нацыянальнай самасвядомасці народа: «Аб'яўлены да мінулага не мае аніякай інтэлектуальнай перавагі над жывёлай і таму ёсць першы кандыдат на маральную, а затым і фізічную смерць. Усё адно, хто гэта — чалавек ці народ».

Так сказаў Уладзімір Караткевіч. Слухаеш перадачу і становіцца страшна! Няведанне людзьмі свайго мінулага ў канчатковым выніку прыводзіць да саманішчэння народа, які духоўна самаагнавіцца ўжо ніколі не зможа. Спыніся, чалавек, падумаі: куды ты ідзеш і што нясеш за плячыма, мудрайшы з мудрайшых у нашым Сусвеце?

Слухаеш перадачу і тлее невялікая надзея: можа, ёсць выйсце, і мы нарэшце спынімся перад той мяжой, за якой раснінулася вечнае небыццё? Можа, і ёсць... Калі выходзіць у эфір такая перадача — значыць ёсць людзі, якія ўсведамляюць увесь драматызм сённяшняй сітуацыі. Шчылімым болей перапаўняе душу перадача, якую падрыхтавалі аўтар С. Дубавец, рэдактар В. Сямашка, гукарэжысёр У. Сакульскі, рэжысёр С. Сцефановіч, акцёры А. Падобед і Ю. Авіяр'янаў. Спыніся, чалавек! Падумаі... Вячаслаў ЛАПЦІК.

Марк СМАГАРОВІЧ

Кіпелі на вогнішчы чайнікі

Кіпелі на вогнішчы чайнікі,
Жыла ў буданах маладосць.
Паўзлі падхалімы ў начальнікі,
Крычалі, што ўсё у нас ёсць.

Тады мы былі піянерыяй,
Пад бубен чаканілі крок,
А вораг заўзяты — Берыя —
Дзейнічаў пад шумок.

Царом змагароў непакараных,
Іх зганьбіўшы аўтарытэт,
Адвозілі «чорныя вораны»
Пад сховам начы на той свет.

І ўсё гэта Сталінам велена —
Уяўленым сейбітам ніў.
Заветы вялікага Леніна
Ен ценом сваім засланіў.

Дык вось якім штурхалі
буферам
Цягнік наш да мэты ў той часі..
І ўжо Тухачэўскіх і Блюхераў
Не зможа забыць ніхто з нас.

Балада

Стаіць скульптура ля ракі,
Над ёю купал неба сіні:
Глядзіць дзяўчына з-пад рукі,
Глядзіць кудысьці ў далячыні.

Квітнее каля ног яе
Вянок з жывых і яркіх кветак.
А часам хмбра наплыве,
Шуміць, хвалюецца палетак.

Сюды спяшалася яна
Спаткацца са сваім любімым.
Ды раптам зарывам вайна
Заслала далагляд Радзімы.

Тут развіталіся яны.
Пайшоў ён пыльнаю дарогай.
Пайшоў ён, каб пасля вайны

Тут з ёй сустрэцца
з перамогай...

Пажар вайны даўно пагас
І неба мірнае над краем.
Дзяўчына люблага ўвесь час
З вайны мінулае чакае.

І ў спёку тут, і ў халады
Глядзіць яна ўжо з п'едэстала.
Няма яго. Ідуць гады.
Дзяўчына каменнаю стала.

Чаго не трэба...

Не парушаю цішыню,
Як і належыць чалавеку.
Лячу то ўніз, то ўвышыню
Па схіле атамнага веку.
Мір на планеце трэба ўсім,
І чыстае паветра трэба, —
Не трэба болей Хірасіма,
Не трэба «соівага» неба.

Быў дождж. Былі і бліскавіцы.
Раўчук жыцця пачаў плысці.
І доўга плыў ён.
Ды ў лагчыны
Спыніўся.
І пачаў гнісці.
Але пасеяў дзень наш новы
Зярнаты ў свежую раллю.
Час наступіў перабудовы,
Зарою ахінуў зямлю.

паштар аднарукі Птушка Іван.
Ен папраўдзе меў нешта ад птаха,
чорнага птаха з крылом перабітым.
Худы і высокі, ён доўга таптаўся ў парозе,
і, пакашляўшы, некажэ казаў вінавата:
— Вам пенсія, цётка, за сына...

Баба маўкліва подліс стаўляла,
Баба маўкліва на стол накрывала,
Выпіўшы поўную шклянку —
яе брыгадзёрскай чамусьці ўсе называлі —
Птушка шумна, са смакам,
нюхаў духмяную лусту хлеба ржаного,
а закусць ніколі не кратаў.
І па-змоўніцку мне падміргнуўшы,
прасіў па-сяброўску:
«Скруціў бы ты, братка,
цыгарку салдату...»
Хутка ад сіняга дыму
я твар паштара ўжо не бачыў,
а чуў толькі голас,
глухі і слязлівы:
— Вайна — ненажэрная сука.
— Ну чаму я живу, аднарукі,
чаму Хведзька ляжыць на чужыне,
а ты век дажываеш без сына?
Скончыўшы горкую споведзь,
ён плакаў заўсёды няўцешна,
а баба са скрухай глядзела
кудысьці далёка-далёка,
і гладзіла Птушку ласкава
па чорнай яшчэ галаве:
— Не плач, Іванька. Не плач,
дзіцёнак...

Гэты дзень быў заўсёды ўрачысты,
Баба Алёна апрадалася ў чыстае.

Карані
Уладзіміру Бутрамееву
Мы зноў аб галоўным,
Аб кроўным,
Мы зноў пра свае карані.
Гартаем Бялькевічаў слоўнік,
Нібыта гасцім у радні.
Нібыта уранні
Прыехалі сянні
І смачна-зацірку ядзім,
Як некалі прашчур Радзім.
Сядзім і гамонім аб нечым —
Зноў душы спагадаю лечым,
І думы —
Аб родным,
Аб вечным.

Цёпла пісаў, як родным,
Ні слова пра долю трудную...
Нам казалі, што кнігі яго —
шкодныя,
І цукеркі яго —
атрутныя.

Міколава вада

— Чаму Міколава вада?
— Ён што святы,
Мікола?
— Мікола — гэта школа!
Цяпер няма такіх.

Шкада,
Капаў калодзежы ўвесь век
І быў ён першы чалавек
У нашым наваколлі.
Не, нездарма казалі колісь:
«Калі Міколаў твой калодзеж —
Ваду вазі на продаж».
— Чакай, чакай, стары,
Ты чалавека не дуры:
Пры чым тут... школа?
Душою чысты быў Мікола,
А значыць, і — святы.

00-59 МГА

Бацьку
Я ў магію лічбы ніколі не верыў,
Я лічбаў ніколі не помніў
І тэлефоны каханых заўжды забываў.

Чаму ж гэты нумар
Так доўга я помню,
Чаму ён гучыць таямніча,
Нібыта пароль ад маленства,
У якое я часам апошнім
Вяртаюся часта?
А гэтыя лічбы
Са мною ўжо будуць да скону,
Хіба іх забудзеш,
Калі нават зайцы ўсяго
Прыбьседзя

Ведалі іх назубок,
І, запыніўшы «газон» твой
На пыльнай дарозе,
То ў лесе зялёным,
То ў полі жытнёвым,
Заўсёды прасілі:
«Вось хлеб табе.
Хлопцам сваім перадай».

Пенсія

Гэты дзень быў заўсёды ўрачысты,
Баба Алёна апрадалася ў чыстае.
А недзе ў полудзень у хату заходзіў

Алесь ПІСЬМЯНКОУ

БАЛАДЫ ШЧАСЛІВАГА МАЛЕНСТВА

— Вы адкуль родам?
— З вёскі.
— О, вы яшчэ не ўяўляеце,
які вы багаты.
(З размовы з адным чалавекам).

Замест аўтабіяграфіі

Мой прадзед быў скрыпач,
Ён выкрасаў і смех, і плач.

А дзед у пчолах знае толк,
Як сёння рэдка знае хто.

І ў бацькі рэдкі дар:
Сваёй зямлі ён гаспадар.

А я — ні граць, ані — араць,
Аж вусцішна душы.

— Не трэба гаварыць,
Пра нас ты раскажы...

Кватарант

...А забралі яго апоўначы.
Потым пісьмы былі.
З Поўначы.
Да ўсіх ён па-бацьку. І ўсім паклоны.
Твар не прыпомню. Голас помню ягонны.
Голас вяслы такі, лагодны...
Быў ён у хаце ўсім, як родны:
Вечарам кніжкі чытаў уголас,
Сыну цукеркі прывозіў з воласці,
Помніцца нека ў лютым (Ой, маразы былі лютыя!)
Пагрукалі двое апоўначы...
Потым пісаў ён нам.
З Поўначы.

Мартыралог Беларусі: факты і імёны

ПАЙМЕННА УСІХ

Прачытала аб тым, што не толькі неабходна ўстанавіць колькасць, але і назваць пайменна ўсіх, хто загінуў у час сталінскіх рэпрэсій, і горка задумалася. Слова «пайменна» прымусіла мяне зноў напісаць у «ЛіМ» і прыгадаць імёны загінуўшых аднавяскоўцаў.

Гарашэвіч Вацлаў Эдуардавіч,
Гарашэвіч Ганна Міхайлаўна,
Гарашэвіч Станіслаў Вацлававіч,
Пашкоўскі Аўгуст Антонавіч,
Пашкоўскі Баляслаў Аўгуставіч,
Ігнатоўскі Валянцін Усеваладавіч,
Ігнатоўскі Фёдар Усеваладавіч,
Більдзюкевіч Антон,
Левашкевіч Юзюк,
Альфяровіч Мар'ян,
Селязінёў Леанід.

На жаль, не памятаю ўсіх імёнаў па бацьку. Але, магчыма, іх памятае пісьменніца Ядвіга Бяганская, бо сёстры Юзюка і Антона сябравалі з сёстрамі Бяганскімі. У архіве знаходзіцца адна справа на ўсіх гэ-

тых людзей. Усе яны былі арыштаваны ў лістападзе—снежні 1936 года, толькі маму арыштавалі 10 сакавіка 1937 года. І ўсе яны загінулі ў канцы вясня або ў пачатку кастрычніка 1937 года. Мае бацькі, Гарашэвічы, і Пашкоўскі А. А. былі людзьмі пажылымі, а астатнія — маладыя хлопцы. Некаторыя з іх нават яшчэ не паспелі ажаніцца.

Калі ў 1958 годзе мяне выклікалі ў КДБ, каб аб'явіць аб рэабілітацыі бацькоў і брата, са мной гутарыў таварыш, які асабіста разбіраўся ў гэтай справе. Вось што ён мне сказаў: «Залатыя хлопцы! Ваш брат працаваў над вельмі цікавым праектам, ды і ўсе яны маглі прынесці вялікую карысць. Вельмі, вельмі шмат страціла наша грамадства». Гэтыя словы запалі мне ў душу, я памятаю іх і буду памятаць да канца сваіх дзён. А цяпер вольна імя маім бацькам і аднавяскоўцам.

Ганна Вацлаваўна АПАНОВІЧ.

в. Сычы, Нясвіжскі раён.

ТРОЕ З АДНОЙ КВАТЭРЫ

У гады рэпрэсій я быў малым хлапчуком, але па расказах маці добра ўяўляю сабе падзеі 37-га, уяўляю той страх, які панавалі ў сям'ях з надыходам ночы. У Мінску на другім паверсе дома № 4 па вуліцы Сьвярдлова, у мамунай кватэры жылі наша сям'я, далей — бяздзетная пара Вольга і Валодзя, будучы доктар філалагічных навук і прафесар Белдзяржуніверсітэта Любоў Фіглоўская, партыйны работнік з павольскіх немцаў — адзінокі пажылы чалавек па прозвішчы Кельц. Дык вось, у 1937 годзе з гэтай нешматлікай грамады жыхароў другога паверха сплэша ўзлілі майго бацьку, потым Кельца, потым Валодзю. Ніхто з іх дадому ўжо не вярнуўся. Што гэта былі за «ворагі народа», сведчыць прыклад майго бацькі. У 1922 годзе сын беднага селяніна з мястэчка Любча Навагрудскага ваяводства, 23-гадовы Міхаіл Дзмітрыевіч Каўцэвіч за дзеянні, накіраваныя на ўз'яднанне Заходняй Беларусі з Савецкай Беларуссю, быў вымушаны ўцячы з тагачаснай Польшчы ў Чэхаславакію. Там ён паступіў вучыцца ў электрамеханічны інстытут у Празе.

Нягледзячы на тое, што чэхаславацкія ўлады забаранілі

Мухноўскі, адзін з будучых інавацый КДБ, цудам застаўся ў жывых і ўжо потым усе гэтыя падзеі апісаў у сваёй кнізе «Шляхі-дарогі».

У Чэхаславакіі бацька ажаніўся і, закончыўшы аспірантуру ў 1930 годзе, прыехаў у Мінск, каб усе сілы і веды аддаць будаўніцтву сацыялістычнай Беларусі.

21 жніўня 1937 года мой бацька, вучоны сакратар фізіка-матэматычнага інстытута Акадэміі навук БССР, быў арыштаваны на парозе свайго дома, куды ён вярнуўся разам з сям'ёй пасля летняга адпачынку. Гэта быў апошні раз, калі мы з маці бачылі яго.

У 1957 годзе ён быў пасмяротна рэабілітаваны. Нам выдалі пасведчанне аб яго смерці. Але ў тое, што бацька памёр ад інфаркта міякарда ў 1944 годзе, як гаварылася ў пасведчанні, у нашай сям'і ніхто не верыў.

Наступіў час перабудовы, і я зноў вярнуўся ў Ваенную калегію Вярхоўнага Суда ССРС, а потым у КДБ БССР. І вось — дакумент: бацька па пастанове НКВС БССР ад 25 верасня 1937 года расстраляны ў невядомым месцы 27 верасня 1937 года за «дзяржаўнае злачынства». Сутнасць «злачынства» ў тым, што

На адымку, які даслаў нам разам з лістом А. Каўцэвіч, занатаваны беларускія пісьменнікі разам з беларускімі студэнтамі ў Празе (1927 г.). У першым радзе (злева направа): Міхась Чарот, Цішка Гартны, Янка Купала, Міхась Зарэцкі, Мікола Шыманца. У другім радзе: Алесь Карповіч, Антон Жук, Лявон Шавейка, Міхась Каўцэвіч, Сазановіч-Орса, Пётр Орса і Юрка Муха.

студэнтам-іншаземцам займацца палітычнай дзейнасцю, бацька стаў членам «Марксісцкай групы» і старшынёй «Саюза студэнтаў — грамадзян БССР». Галоўнай мэтай «Саюза» было дапамагчы студэнтам-беларусам вярнуцца ў Савецкую Беларусь пасля заканчэння вучобы. Асабліва ўплыў на работу «Саюза» зрабіў прыезд у 1927 годзе ў Прагу беларускіх пісьменнікаў і грамадскіх дзеячаў М. Чарота, Янкі Купалы, М. Зарэцкага на чале з Д. Жылуновічам (Цішкам Гартным). На памяць аб гэтай падзеі беларускія пісьменнікі сфатаграфаваліся са студэнтамі, якія рашылі звязаць сваё жыццё з роднай зямлёй — Савецкай Беларуссю. Угледзьцеся ў гэтае фота: практычна ўсе, хто на ім занатаваны, загінулі ў часы сталіншчыны, а Г. М. Муха-

ў час вяртання з Чэхаславакіі праз тэрыторыю Польшчы ён нібыта быў завербаваны (ён польскай дэфензівай. На другім (з двух) допытаў прызнаўся, што з'яўляўся польскім шпіёнам. Як гэтага «прызнання» ў тых часы можна было дабіцца, мы сёння ведаем.

Мы з маці ў поўнай меры ведалі, што такое быць членам сям'і «ворага народа». Не, нам яшчэ пашанцавала: мы не былі ў лагеры, засталіся жывыя і можам сёння раскажаць праўду пра адну са шматлікіх ахярэных сталіншчыны — майго бацьку М. Д. Каўцэвіча.
А хто ўспомніць пра Кельца, пра Валодзю і шмат такіх, як яны? Дзе і як яны загінулі?
А. КАЎЦЭВІЧ,
кандыдат тэхнічных навук,
г. Мінск.

3 паэтычнага сшытка

ЗНАНО

ВЕРШЫ РОЗНЫХ ГАДОЎ

Хварэю на сэрца

Барвянае сонца садзіцца за лес,
 Вось бераг высокі вялікай ракі,
 Без крылляў лячу,
 Мне трэба дадому,
 Вось ён! Вось мой дом!
 О шчасце!
 Спускаюся ўніз на зялёным двары,
 Дзе кожная траўка знаёмая мне,
 Вось тут я! Вось я тут!
 Стаю ля дзярэч і радасць мяне напайняе.

Але што гэта?
 У доме маім незнаёмыя людзі,
 Гаспадарца!
 Сядзяць за маім сталом!
 Паздымалі мае абразы!
 П'юць гарэлку, крыўляюцца і шваргоцуюць,
 І я не разумею іх!

Яны рагоцуюць з мяне.
 Тыцаюць пальцамі.
 Паказваюць азадкі.
 Шыпяць, як шалёныя каты.
 А адзін, чырвоны ад злосці,
 Кінуў у мяне нажом
 І трапіў у сэрца...
 Мне так забалела,
 Што я прагнуўся ад болю
 І не магу забыць!
 1981 г.

Нехта светлы

Душна.
 Пэўна душыць само паветра
 У камеры без акон.
 Галаву абцяжарылі словы,
 А плечы — работа.
 Ачышчаю памяць.
 Але не магу збавіцца ад цытат,
 Хоць разумею бязглуздасць.
 Імкнуся спачыць.
 Але ніяк не ўсцягну на гару камень,
 Каб іншы спусціў яго ўніз.
 Хоць бы адно вакно,
 Каб зменшала духата.
 Хоць бы шчылінка,
 Каб бачыць прастор!
 Ноччу, калі ліпкая цемра здрагавала зрок,
 А словы сціснулі горла,
 Каб нічога не выйшла з душы,
 Кінуўся на сцяну.

Думаў мур праламаць нянавісцю.
 Але мур не заплакаў маёй крывёй —
 Злосны ротат прабегаў сталеваннем.
 Гэта добра.
 Ісціна — тое, што высмейваюць дурні.
 Раптам з гурту
 Устаў чалавек; як і ўсе,
 Толькі з светлым абліччам.
 Ціха-ціха, лагодна прайшоў ля мяне
 праз сцяну,
 Як праз дым,
 І ніколі ўжо не вярнуўся.
 1985 г.

Вяртанне Іванкі

«Іванка малодзенькі
 Ідзе невясёленым...»
 З народнай песні.

Іванка вяртаўся.
 Як здоўжыўся шлях над гарамі.
 Дзе Вы, бацька мой любы,
 І маці мая любая,
 Што на заводзе футаралаў
 Фарбуе тэлевізары...
 Як гайдаецца цынкавы мой самалёт
 Над Дзвіной,
 Як воблакі серабрацца...
 А вунь у садочку дзяўчына мая.
 А вунь на парозе матуля мая.
 А вунь каля брамы мой бацька стаіць...
 Не спаткай, не глядзі на мяне да
 світанья.
 Не кладзі мне
 чырвоныя кветы.

Лепш хай прыме труну
 той рабы ваенком.
 Мне ж яго не дастаць з таго свету.
 Паслухайма...
 Як чыркаюць верабі на могілках
 У бэзвых кустах,
 Як лісце шуміць у таполі.
 Там далёка ў пустыні сухой,
 Дзе вецер гарачы на волі,
 Плача Фатх і бедная Сулейма
 Над сынам сваім у юдолі.
 Праклінае мяне ў труне.
 Праклінае мяне ў палёце.
 Праклінае мой край,
 Праклінае народ мой харошы.
 Зірні... як ластаўкі ў небе лунаюць
 Над правадамі.
 Напэўна заплацяць Табе за мяне.
 Талоны на грэчку і льготы...
 — Кончаем обряд, — ваенком
 загадаў. —
 Он долг свой отдал.
 Он умер, как все патриоты.
 1988 г.

Старожоўка*

— Как пройти в гостиницу «Белорусь»?
 — Прямо через кладбище.
 З гаворкі двух беларусаў.

Перад захадам чырвоным,
 На барвяным лісці дуба
 Крывянее бляск халодны.
 Ходзяць людзі між ствалоў
 Задуменна у маўчанні.

Дні культуры Гродна у Беластоку

З панарамай культурнага жыцця Гродзенскай вобласці на працягу тыдня будуць знаёміцца жыхары Беластоцкага ваяводства ПНР. Тут 21 лютага адкрыліся Дні культуры гэтай беларускай вобласці, з якой працоўныя гэтага польскага рэгіёна ўжо шмат гадоў падтрымліваюць дружальныя сувязі.

Са сваім мастацтвам глядачоў пазнаёміць ансамбль песні і танца «Белыя ружы», у многіх раёнах ваяводства адкрыліся розныя выставы. У Беластоцкай галерэі сучаснага мастацтва адкрыта экспазіцыя беларускай народнай творчасці, у будынку мясцовай філармоніі дэманструюцца работы гродзенскіх мастакоў. Вялікую цікавасць глядачоў выклікае выстаўка-продаж дэкаратыўнага шкла вядомага шклозавода «Нёман». Абдуцця таксама ямарні беларускіх кніг, літаратурныя вечары беларускіх пісьмемнікаў, выступленні вакальных, танцавальных ансамбляў і тэатральных калектываў Гродна.

І КНИГА — ЗБРОЯ

Зброй можа стаць не толькі аўтамат або граната, але і добрая кніга. Нашым хлопцам у жорсткіх баях з душманамі дапамагалі «Аповесці пра сапраўднага чалавека» Барыса Палавога, «Чапаеў» Дзмітрыя Фурманова, «Ян гартвалася сталь» Мікалая Астроўскага... Аб гэтым гаварылі Уладзімір Грыбон, Уладзімір Пякарскі і іншыя воіны-інтэрнацыяналісты, якія працуюць цяпер у вытворчым аб'яднанні па выпуску працяжных і адразных станкоў імя С. М. Кірава, на сустрэчы з членамі заводскага клуба аматараў кнігі «Полымя».

Думка «афганцаў» была аднадушнай — у індустрыя гадзіны адпачынку ім вельмі не хопала хвалюючых кніг, мастацкіх і дакументальных, у якіх бы шыра і ярка расказвалася аб працоўных і ратных выпрабаваннях, што выпалі на долю моладзі.

На сустрэчы выступіў пісьменнік Мікалай Чаргінец — непасрэдны ўдзельнік падзей у Афганістане. Ён расказаў аб сваёй новай рабоце — рамане «Сыны», які прысвечаны гэтай тэме. Кніга ў хуткім часе выйдзе ў свет масавым тыражом.

У ГЛОД,
кар. БЕЛТА.

АЛЬМАНАХ БЕЛАРУСКОЙ ПАЗІІ

У Беластоку выйшаў чарговы, чацвёрты, зборнік літаратурнай групы «Белавежа». У ім змешчаны творы аўтараў, якія пражываюць у Польшчы і пішуць на беларускай мове, створаныя за апошнія пяць гадоў. Гэта вядомыя літаратары — Надзея Артымовіч, Зофія Сачко, Віктар Швед, Ян Чыквін і іншыя.

Адначасова ў выдавецтве падрыхтавана двухтомная анталогія беларускай паэзіі «Гасцінец».

(ПАП — для БЕЛТА).

ПРЭМ'ЕРА У «ТЭАТРЫ СЛОВА»

У «Тэатры слова», які працуе ў рэспубліканскім Доме работнікаў мастацтва, у выкананні М. Казініна прагучала п'еса «Саркафаг» У. Губарова. У гэтым творы, як вядома, узгадваюцца трагічныя старонкі аварыі на Чарнобыльскай атамнай электрастанцыі.

П. ГАРДЗІЕНКА.

Не інтэлігентна ўсё гэта!

(Пачатан на стар. 3).

Вам чаго баяцца? Адны баяцца страціць выгоды крэслы, другія — шчодрата аплачваемыя пасады, трэція — імя. А вы? Ах, вы змагар за маральнасць? Тады выбачайце...

Далей аўтар артыкула піша: «19 кастрычніка ў Доме кіно сабралася невялікая група творчай інтэлігенцыі». Няпраўда! Сабраліся прадстаўнікі 3-х (трох!) творчых саюзаў, газеты «Літаратура і мастацтва», Мінскага гарадскога аддзялення Савецкага фонду культуры. Гэта, выбачайце, хіба не грамадскасць? Па Бумажковай — не, проста «невялікая група» ішла і выпадкова аказалася ў Доме кіно.

«Яны, ці бачыце, могуць беспакарана прыніжаць годнасць апанентаў». А якое ў вас права прыніжаць годнасць двух з шэрагу найбольш яркіх, таленавітых аўтарытэтаў беларускай інтэлігенцыі? Не інтэлігентна атрымоўваецца, Т. Бумажкова...

Далей — болей. «Людзі прысвойваюць сабе права гаварыць адзін пра аднаго то як пра «сумленне народа», то як «пра героя перабудовы» і г. д., прыадкрылі сваё сапраўднае аблічча». Дазвольце, Т. Бумажкова, зрабіць адступленне. Пра «аблічча»...

Вам, пэўна, невядома, што ў гады вайны лейтэнант В. Быкаў пасля заканчэння ў 1943 годзе Саратаўскага артылерыйскага вучылішча быў накіраваны на «перадок» — у першы рад акупаў, туды, дзе забіваюць ці не кожную хвіліну. Не ў апэратыўны тыл, нават не ў штаб палка, а ў самы першы ад гітлераўцаў акуп. Вы сабе можаце гэта ўявіць? Можна, вам невядома і тое, што на перадавой баец заставаўся жывым, не параненым і не забітым два-тры дні, камандзір узвода — трычатыры, камандзір роты — тыдзень-другі. В. Быкаў камандаваў узводам. Вы, пэўна, не чулі, што імя лейтэнанта Быкава высечана на брацкай магіле пад Кіраваградам — нямецкай танкай «прасавалі» поле бою, ганяючыся за кожным нашым байцом, дабіваючы ўсіх, хто яшчэ быў жывы. Цяжка паранены В. Быкаў выпадкова апацеў — танкавая гусеніца падмяла пад сябе крысо камандзірскага шчыняля...

Лёс збірог нам Быкава, і мы ўдзячны лёсу не толькі за яшчэ адно зберажонае жыццё, а і за тое, што падараваў народу сапраўдны талент. На жаль, сёйтой не даражыць гэтым і гатовы падкінуць абярэмца ламачча ў вогнішча, на якім ў даўнія часы спалывалі ўсіх пакутнікаў, нязгодных з агульнапрынятымі поглядамі. Напэўна, гэтым «вогнераспальшчыкам» мала цкаваня В. Быкава ў шасцідзятая гады. А, можа, патрэбна новае «вогнішча»? Хто яго ведае...

Імя Героя Сацыялістычнай Працы, лаўрэата Ленінскай прэміі В. Быкава даўно пераступіла межы нашай Айчыны — яго кнігі «Трэцяя ракета», «Сотнік», «Знак бяды», «Воўчая зграя», «Кар'ер» і іншыя выдаюцца ў дзясятках краін: у Польшчы, ГДР, Заходняй Германіі, ЗША, Кітаі, Японіі і г. д. Дзякуючы В. Быкаву народы Лацінскай Амерыкі, Аўстраліі, Філіпін даведаліся, што ёсць такі народ — беларусы, ёсць такая краіна — Беларусь. Чалавек з сусветным імем, гонар і сумленне нацыі, чалавек, які любіць свой народ і сваю зямлю, Васіль Быкаў падвяргаецца астракізму. І дзе? На бацькаўшчыне!..

Такое вольнае аблічча Васіля Быкава — апаленае вайною, знясіленае і змучанае ад болю загінуўшых у баі сяброў, ад асколкаў крупаўскай сталі, ад творчых пакут і незаслужаных, горкіх крыўд... Дзе ж ваша сумленне, Т. Бумажкова? Ці яно ў вас маўчыць, агароджанае каменнымі глыбамі застоўных гадоў?

«Аблічча» Алеся Адамовіча таксама добра вядомае: падлеткам стаў партызанам, як і В. Быкаў, абараняў Айчыну са зброяй у руках. Яго з Д. Грэнніным «Блакадная кніга» абшлі ўвесь свет, выдавалася велізарнымі тыражамі ў нашай краіне. А яго публіцыстыка — вострая, канструктыўная, зладзённая, не падобная на чыюнебудзь іншую... І ў дадатак Алеся Адамовіч — вучоны, член-карэспандэнт Акадэміі навук, прафесар.

Цяпер пра фільм А. Адамовіча і Э. Клімава «Ідзі і глядзі», які па ацэнцы Т. Бумажковай ішоў пры «паўпустых залах». Дзіўна проста, якая Т. Бумажкова дападна: і ў Доме кіно, калі ствараўся «Мартыралог

Беларусі», была, і ў кінатэатрах Мінска назіралася «паўпустыя залы», і на Маскоўскім кінафестывалі, калі фільм «Ідзі і глядзі» «прыз сарваў», прысутнічала, і ў Доме палітасветы рабочых слухала, калі тыя дружна «атакавалі» В. Быкава і А. Адамовіча, і з успамінамі Расціслава Леанідавіча знаёма. Зайздросная дасведчанасць і ўсюдыіснасць!

Поспех антыфашыскага, антываеннага фільма «Ідзі і глядзі» прадвызначыў вылучэнне яго на атрыманне Ленінскай прэміі. І зноў — радавацца трэба было б: і аўтар з Беларусі, і фільм пра беларускі народ, і аншлаг у кінатэатрах. Сам бачыў чэргі ля касаў кінатэатраў (дачка таксама дзве гадзіны ў чарзе прастаяла). Людзі імкнуліся пабачыць фільм, які здабыў агульнасаюзную і сусветную вядомасць. Фільм папярэджае чалавецтва пра небяспеку фашызму, пра ўсеагульнае знішчэнне людзей у полімі вайны, пра чалавекананавісцітва гітлераўцаў і іх памагатых. Фільм не пра тактыку партызанскіх атакаў, не пра ліхіх лясных камбрыгаў, не! Пра падлетка, які ссеў у свае чатырнаццаць гадоў, пра людзей, што зведалі на сабе ўвесь жах фашызму, бесчалавечнасці.

«Ідзі і глядзі» адзначаны прызам фестывалю, высока ацэнены і глядачамі, і ў друку, закуплены дзсяткамі краін. І сорама, балюча чытаць такія радкі опуса Т. Бумажковай: «Фільм, тым часам, тэрмінова штурхнулі на Маскоўскі міжнародны фестываль». І далей: «Ідзі і глядзі» прыз-такі сарваў і хоць у нашай краіне ішоў пры паўпустых залах, за мяжою, гавораць, сям-там меў страшэнны поспех».

«Штурхнулі». «Прыз-такі сарваў»... Як гэта ўсё нязграбна і непрыгожа выглядае! Няўжо Т. Бумажкова і «ніжэ с сею» не ведаюць пра жорсткі адбор твораў мастацтва на фестывалі, конкурсы? Вось так узіяў і «штурхнуў». Узіяў і «прыз сарваў». Не інтэлігентна ўсё гэта! «Многія рабочыя, — працягвае Т. Бумажкова, — у сваіх

выступленнях з горыччу пыта-ліся аб тым, хто даў права А. Адамовічу зневажаць горад Мінск, абзываючы яго «антыперабудовачнай Вандэяй»... Не ведаю, чаго тут больш — прытворнага наіву ці злога ўмыслу. Хіба не ясна, што не думаў А. Адамовіч «зневажаць» і «абзываць» Мінск! Пры чым тут паўтарамільённы Мінск, пры чым тут рабочы клас, Т. Бумажкова? Не пра іх гаворка!

Мяне, чалавека, які шмат гадоў праслужыў у арміі, асабліва здзівілі сентэнцыі Т. Бумажковай па праблемах ваенных дактрын — і ў гэтай сферы аўтар артыкула лічыць сябе дасведчаным. У чым жа абвінавачваецца А. Адамовіч? Гадоў пяць-шэсць назад Алеся Міхайлавіч дазволіў сабе ўсумніцца ў неабходнасці дактрын, заснаваных на стварэнні «буйнамаштабных армій, аснашчаных... тэхнікай, прызначаных для вядзення наступальных аперацый». Доктрына гэтая была народжаная ў гады «халоднай вайны» і гонкі ўзбраенняў. У новай палітычнай абстаноўцы, якая складалася ў свеце пасля Хельсінскай нарады, гэтая дактрына, разу-меецца, састарэла. Ужо ў той час было ясна, што прымяненне ў вайне нават часткі ракетна-ядзернага патэнцыялу прывядзе да «ядзернай зімы», а ў рэшце рэшт — да гібелі чалавецтва. Патрэбны былі новыя канцэпцыі ў пытаннях будаўніцтва ўзброеных сіл. Адным з тых, хто прапанаваў перагляд ваенных дактрын, быў А. Адамовіч. Шчыра скажам, не ўсе вайскоўцы ўхвалілі погляды А. Адамовіча на праблемы вайны, міру, арміі. Больш таго, у армейскім друку А. Адамовіча нямаю крытыкавалі. Вобраз ворага ў тыя гады дзейнічаў бездакорна! І трэба было камусьці, як гэта зрабіў некалі вялікі «абстрактны» гуманіст Леў Талстой — «Не магу маўчаць!» — закрычаць: «Людзі, спыніцеся!» Я далёкі ад параўнання Л. Талстога і А. Адамовіча, але, тым не менш, — голас беларускага пісьменніка быў пачуты ў ўсім свеце і падтрыманы, хоць яшчэ не было красавіка восемдзятая года. Нам бы ганарыцца і радавацца — беларус стаў вядомым вяшчальнікам міру і ў краінах Еўропы, і ў Амерыцы, і ў Азіі, а яму ярлык пацыфіста павесілі. Можна, у А. Адамовіча не ўсё «падыходзіла» пад стэрэатыпы тых гадоў, пад адстоеныя каноны, можа, не заўсёды ён быў дакладны ў фармулёўках, можа, і памыляўся ў сім-тым, але ў галоўным ён меў рацыю — свет трэба было ратаваць не колькасцю ракет, танкаў і ядзерных боегалоў, а розумам, бо на чаргу паўсталі агульначалавечныя праблемы. «Сёння мы ўступілі ў этап, — гаварыў М. С. Гарбачоў летась

Ходзяць кожны сам сабе —
 Пэўна восень настася
 На магільніку народным,
 Дзе калісьці Мнішка Ева
 У семнаццаць год няпоўных
 Тут знайшла свой супаўняк.
 Тры радкі ў мінулым краю
 Не такая ўжо раскоша —
 Эпітафія ў грашце.
 Пабурылі, параўнялі,
 Сцежкі, ходнікі паклалі,
 Спі спакойна, Мнішка Ева,
 На сваёй зямлі пакутнай.
 Тры радкі адзін я помню.
 А памру —
 І ўсе забудуць
 Пра дзяўчыну каля млыну,
 Як калісьці тосцьці, нехта
 Забываўся пра Скарыну,
 Пра пазтаву сканчыну,
 Пра магільны продкаў слаўных
 (Не ў пашане у дзяржаўных).
 Млын Мянэска на Пярэспе,
 Балатоўка на узгорку
 Сцеражэ тваю дамоўку.
 Зруйнавалі Старажоўку.
 Спі сабе пад тратуарам,
 Пакуль ява стане марай,
 Ева Мнішка,
 З лёгкай парай! —
 Цеплатраса побач ляжа,
 Раскапаюць, адкапаюць,
 Крыж нацельны разламаюць,
 Косці, рэбры раскідаюць,
 За бутэльку чэрап спляваюць

Дзе-якому снобу-падле.
 Засмяшся на паліцы
 Сярод мэблі рэтраграднай.
 Прадаюцца косці Евы!
 Гэй вы, хлопцы-камсамольцы,
 Аўкцыён на Старажоўцы!
 Гэй вы, хлопцы-незабойцы,
 Пагаднюём барахольцамі!
 Бот салдацкі,
 Лямкі з рэнца
 За трусцы — амерыканцам.
 Ордэн славы, медалі —
 Немцы з ходу узялі.
 Прадаюцца нават кулі,
 Што па сэрцу паласнулі...
 Дзе калісьці дом Мянэска
 Красаваўся каля места,
 Перад захадам чырвоным,
 На барвяным лісці дуба
 Крывянее бляск халодны.
 Дзень канчаецца пагодны.
 Ужо цемра настася.
 Цемра — цемра без прасветы...
 1987 г.

Старажоўка — мясціна ў Мінску, ля
 высахлай цяпер рэчкі Пярэспы, дзе згодна
 на легендзе стаў млын волата Мянэска,
 што заснаваў горад. З канца XVIII —
 пач. XIX ст. на Пярэспенскай гары іс-
 навалі праваслаўныя могілкі, дзе пахаваны
 пакаленні мінчан і дзяржы Беларусі.
 Могілкі знесены ў канцы 40-х —
 пач. 50-х гадоў бягучага стагоддзя. Ця-
 пер на тым месцы высотная гасцініца
 «Беларусь». Пры яе будаўніцтве і пры
 праектаванні дарогі ў 1985—1986 гг. адбы-
 лася масавае рабаванне магіль.

3 цыкла «Фатаграфіі»

На прыёме

Якія халодныя вочы
 ў гэтага бюракрата.
 І рука, нібы рыба.
 А распытвае пра здароўе.
 1988 г.

Сквер

Вунь бачыш на лаўцы
 Уедліва «Правду» чытае дзядок.
 Замухрышка.
 За Сталіным колькі зглуміў людзей.
 1987 г.

Пустыня

Вось абвуглены дуб.
 Вось знявачаны крыж.
 Як адбудаваць храм,
 Якога няма!
 Гэй, вы!
 Перастаньце галдзец!
 Вароны на цвінтары.
 1986 г.

Яблыня

Нібы з вянка жалобнага,
 Абсыпаецца лісце з галін.

Пунсваеюць глады.
 Неліваецца стронцём яблык —
 Не дажджэцца ўдовіна сына.
 1986 г.

Звеставанне

Сёння Звеставанне —
 Дзень Бацькаўшчыны.
 Але пра гэта ніхто не памятае,
 Акрамя мяне.
 Выйду я за парог,
 З хвоймі пагавару.
 1985 г.

Певень

Нібы дзяркач, так перамак чырвоны
 певень
 Пад ліўневым дажджом.
 Якія ўжо там куры.
 1987 г.

Жнівеньскі дзень

Зайшоў у кавярню няўзнак.
 Выйшаў — аж мокры асфальт.
 Пералётны дожджык.
 1987 г.

з трыбуны ААН, — калі ў асно-
 ве прагрэсу будзе ляжаць агуль-
 началавечы інтарэсы.

А што ж з ваеннымі дактры-
 намі? Яны за апошні год-паўта-
 ра зведлі сур'езныя змены. На-
 ша стратэгічная дактрына з 1988
 года пачала насіць абарончы
 характар — адбыўся рашучы
 паварот ад гонкі ўзбраенняў і
 трыўчы звышзброенасці да
 рынчыну разумнай абароннай
 дастатковасці. Новая мадэль
 бяспекі краіны фарміруецца не
 нарошчваннем узбраенняў, як
 было дзесяцігоддзямі, а, наад-
 варот, скарачэннем арміі і тэх-
 нікі. У бліжэйшыя два гады
 колькасць нашых Узброеных Сіл
 меншыца на 500 тысяч чалавек,
 10 тысяч танкаў, 800 самалётаў.
 На 14,2 працэнта зменшацца ва-
 енныя расходы, а вытворчасць
 узбраення і тэхнікі — амаль на
 20 працэнтаў. І працэс гэты буд-
 зе працягвацца. Пасля чарго-
 вых перагавораў будуць скаро-
 чаны на 50 працэнтаў стратэ-
 гічныя ракеты, пасля дойдзе
 чарга да скарачэння і звычай-
 ных сродкаў узбраення. «Інтарэ-
 сы трывалага міру, — піша мін-
 істр абароны СССР генерал ар-
 мій Д. Язаў, — дыктуюць неаб-
 ходнасць выхаду на паніжэння
 ўзроўні ўзброеных сіл, перабуд-
 ову ваенных структур двух са-
 заў з мэтай надання ім вы-
 шэйша «абарончага характару»
 («Правда», 9 лютага г.г.).

Тое, да чаго заклікаў А. Ада-
 мовіч — да змены ваенных дакт-
 рын — здзейснілася! Вядома
 ж, не толькі ягонімі нама-
 ганнямі. Дык хто ж не мае ра-
 цы? Ах, Адамовіч прарокліва
 ўбачыў вострую неабходнасць
 рашэння агульначалавечых
 праблем, канцэпцыі скарачэння
 ваеннага супрацьстаяння ў Еў-
 ропе двух магутнейшых, узбро-
 еных самай сучаснай зброяй
 групавак. Вось вам і «абстракт-
 ны» гуманізм...

Пара нам усім зразумець, што
 час безальтэрнатыўнага быцця
 скончыўся, і трэба прыняць гэ-
 та, як аксіёму, як неабходнасць;
 трэба, нарэшце, вучыцца і нова-
 му мысленню і ўспрыманняю
 множнасці ідэй і меркаванняў,
 трэба актыўна вучыцца дэмак-
 ратыі.

Пара, нарэшце, зразумець,
 што не толькі функцыянеры мо-
 гуць уносіць прапановы, крыты-
 каваць недахопы, рабіць пера-
 станоўкі ў кіраўнічым апарате,
 вызначаць дэпутатаў, а і народ
 павінен і абавязаны і кіраваць,
 і крытыкаваць, і прызначаць.
 Мы доўга жылі без ясна выз-
 начанай перспектывы, вырашаю-
 чы на хаду, часта спатыкаю-
 чыся, паўсядзённым задачам, а
 тыя асобныя элементы навіны
 поглядаў, якія не-не ды і паяў-
 ляліся, хутка згасалі без пад-
 трымка і ўдзелу народа, без кар-
 рэнай перабудовы, і ўсе вяр-
 талася «на кругі свая».

Давайце ж больш разважаць,
 думаць, сумняваюцца ў пастула-
 тах («Усё падвяргаць сумнен-
 ню») і ва ўсім тым, што чуюм
 і чытаем, больш і канструктыў-
 на выказвацца аб недахопах
 (а іх у нас процьма!). Надышоў
 час адкінуць прэч колішнюю на-
 шу авечую пакарлівасць. Нады-
 шоў час адмовіцца ад поглядаў
 на самога сябе як на «маленька-
 га чалавека» (ад мяне нічога
 не залежыць, я — не начальст-
 ва), ад уласнай інертнасці і ля-
 ноты думаць, думаць аб лёсе
 грамадства, змагацца з бюра-
 кратыяй. Перабудова абавязвае
 не толькі сумленна і на поўную
 сілу працаваць на сваім месцы,
 а і праяўляць актыўнасць у
 грамадскіх справах, у кіраўніч-
 тве дзейнасцю прадпрыемстваў
 і ўстаноў, нарэшце ў справах
 дзяржаўных, таму што ад нас
 усіх разам і ад кожнага паасоб-
 ку залежыць лёс і перабудовы,
 і сацыялізму. Мы шмат гадоў
 пакарліва слухалі абяцання, зак-
 клікі, дырэктывы, верылі ў хут-
 коў пабудову светлай будучыні,
 сумленна працавалі, неслі служ-
 бу і, як нам здаецца, не мы ві-
 наваты ў тым, што сацыялізм
 аказаўся ў крызісным стане. На-
 пісаў «не мы вінаваты» і паду-
 маў: а хто ж? Самы лёгкі шлях
 вальці на тых, каго ўжо няма.
 Яны, зразумела, вінаваты ў ніз-
 кім узроўні нашага жыцця, у
 бяссілі эканомікі апраўцы,
 абучы і накарміць нашых люд-
 зей, у тым, што нашы войскі
 былі ўведзены ў Афганістан.

А ўсё-такі і мы вінаваты! Мы
 бачылі і маўчалі, абураліся
 пад... коўдрам. Мы не навучы-
 ліся яшчэ гаварыць з людзьмі
 сам-насам, адкрыта на вуліцах,
 плошчах, у аўдыторыях і на
 стыхійна ўзнікаючых мітынгах.
 Нам бы высокую трыбуну... Але
 ж калі мы называемся камуніс-
 тамі, членамі ленынскай партыі,
 дык давайце па-ленінску быць
 даступнымі, шчырымі, па-ленін-
 ску цярпымымі да розных погля-
 даў, думак, ідэй. Забароны га-
 варыць яшчэ дзейнічаюць і, ра-
 туючы мундзіры, бюракраты вы-
 датна навучыліся імі карыстаць-
 ца, а тым, хто асмелваецца вы-
 казаць сваё меркаванне, падзя-
 ліцца развагамі, сваім болям
 душэўным, — тым стараюцца
 хутчэй заткнуць рот. Месяца
 на ўвазе не гаварылія, да якой
 нас прывучылі, а новае аналі-
 тычнае мысленне, шырокая ад-
 крытасць, прыцягненне людскіх
 мас да вырашэння неадкладных
 задач, да ўсеагульнага пошуку
 выйсця з найцяжэйшага экана-
 мічнага і сацыяльнага стану на-
 шага грамадства.

Пара прызнацца нам усім у

тым, што часам і большасць
 можа памыляцца. Тысячы люд-
 зей у 37—38 гг. патрабавалі
 смерці «ворагам народа» Буха-
 рыну, Рыкаву, Томскаму, Туха-
 чэўскаму, Блюхеру. Большасць
 людзей сродкамі масавай інфар-
 мацыі была ўведзена ў зман і
 памылялася. На жаль, многія
 не хочучь прызнаць гэтага. Ды,
 на шчасце, ёсць людзі, якія мы-
 сяць і мысляць не дагматычна,
 і яны, нягледзячы на паказуш-
 ную большасць, паднялі голас
 у абарону Праўды, у абарону
 перабудовы і рэальнай дэма-
 кратыі.

«Счастье произойдет от мате-
 риализма... а не от смысла», —
 рэзанёрстваваў адзін з герояў
 А. Платонава. Нам, матэрыяліс-
 там, варта шукаць шчасце ўсё-
 такі ў «смысле», у новым мыс-
 ленні, прыслухоўваючыся і да
 большасці, і да кожнага, хто сее
 «вечнае і добрае». Лепшыя з
 лепшых (В. Быкаў і А. Адамо-
 віч у іх ліку), першымі ачнуў-
 шыся пасля застойных гадоў,
 зразумелі, што калі перабудову
 забалбочуць (такая небяспека,
 на жаль, не выключана) дык
 людзі больш не павераш ні тым,
 хто гаворыць з высокіх трыбун,
 ні тым, хто пасадаў ніжэй, ні
 тым, хто сёння спрабуе весці ба-
 рацьбу з дзеячамі культуры,
 мастацтва, літаратуры — най-
 больш актыўнымі абаронцамі
 перабудовы, з усімі, каму дара-
 гія ідэя сацыялізму. Зноў нады-
 дзе расчараванне, інертнасць у
 дзеянні і мысленні, абьяка-
 васць, душэўная глухата і спяч-
 ка.

Толькі зараз мы зразумелі,
 што шматлікія заявы вучоных,
 прапагандыстаў, некаторых дзе-
 ячаў культуры аб высока свя-
 домым пакаленні, аб яго высо-
 кай маральнасці, мякка кажу-
 чы, не адпавядаюць сапраўд-
 насці. Вядома, у кожным пака-
 ленні ёсць цудоўныя людзі, пра-
 цаўнікі, людзі-творцы, людзі
 пошуку, але ёсць і свае «цяж-
 кія дзеці эпохі», якім абьяка-
 вая трывогі іншых, занепако-
 енасць грамадства ўзроўнем ма-
 ральнасці: адны інертныя, дру-
 гія п'яньствуюць, трэці заняліся
 наркаманіяй, прастытуцыяй,
 крадзяжом, ржэтам; у іх
 няма пачуцця асабістай адказ-
 насці, іх не трывожыць ні лёс
 Байкала, Арала ці Нарачы, ні
 разгул шчодр аплачаных
 Дзяржпланам, Мінфінам мелія-
 ратараў, ні перанасычэнне ка-
 лійшай лепшай у свеце беларус-
 кай бульбы нітраматамі. І іх
 шмат! Камусці менавіта такія
 і патрэбны — інертныя, пакар-
 лівыя, абьякавыя да ўсяго.
 Пэўна, досыць. Есць чым зай-

мацца нам з вамі, Т. Бумажко-
 ва, грамадскасці, міліцыі, пісь-
 меннікам, журналістам —
 столькі вакол бездухоўнасці,
 бюракратызму, крадзяжу (чы-
 талі, як разрабавалі ў аэрапор-
 це Мінск-2 склад з прысланымі
 з Амерыкі і Еўропы падарунка-
 мі, медыкаментамі, цацкамі, дзі-
 цячай бялізнай, прадуктамі
 харчавання для пацярпелага
 ад землетрасення насельніцтва
 Арменіі? Людзі «крышылі кар-
 донныя скрынкі, ботамі тапта-
 ліся па бляшаначках з дзіцячым
 харчам, раздзіралі бляху кан-
 серваў, каштавалі тое, што бы-
 ло ў карабах, на смак і тут жа
 шпурлялі долу. Грабежніцтва
 доўжылася некалькі дзён»,
 колькі вакол няяснай работы,
 амаральных учынкаў (вучоная
 жанчына, маці дзвюх дзяцей,
 задушыла і ўтаніла ў Свіслачы
 дзесяцігадовага сына другой
 жанчыны, да якой пайшоў муж
 гэтай, вучоная). Давайце замест
 ачарвання, знеслаўлення, бяс-
 плённых абвінавачванняў зой-
 мемся больш карысным заня-
 кам, звязаным з умацаваннем у
 народзе маральнасці, бараць-
 бой з бездухоўнасцю, крадзя-
 жом, хабарніцтвам, разбурэннем
 прыроды і помнікаў гісторыі і
 культуры. Даўно надышоў час
 паіменна назваць, як гэта зрабі-
 лі ў Грузіі, усіх, хто загінуў у
 гады вайны, хто цаной жыцця
 ўратаваў нас, падараваў зямлі
 мір і спакой. Яшчэ Пётр Міро-
 навіч Машэраў заклікаў мо-
 ладзь, грамадскасць раскрыць
 «сакрэты» брацкіх магіль, на-
 крэслішы на помніках імёны
 ўсіх, хто пахаваны ў зямлі бе-
 ларускай, хто загінуў у баях
 вялікіх і малых. Столькі гадоў
 мінула, а што зроблена...

Няўжо вы не чуеце, як зыхо-
 дзяць крыкам людзі, абясце-
 лены ад змагання з бюракратыз-
 мам, грубасцю, амаральнасцю,
 драпежнымі адносінамі да пры-
 роды? Не чуеце? Здзіўляючая
 душэўная глухата... Але ж ці не
 хопіць займацца мышынай мі-
 туснёй! Ці не лепш скіраваць
 нам нашы сілы, сілы ўсёй інтэ-
 лігентнай рэспублікі на падтрым-
 ку перабудовы?

Не дзеля якасцтва скажу, што
 мы павінны крытычна асэнсоў-
 ваць убачанае, пачутае, зробле-
 нае, смялей гаварыць пра контр-
 перабудовыя сілы, а вось гэ-
 тага мы пакуль што і пабойва-
 емся, і я тут не выключэнне.
 Але вельмі хацелася б перасце-
 рагчы ўсіх, хто піша і гаво-
 рыць, наконт аднаго — ёсць
 святая мясціна, ёсць слаўная
 імёны, ёсць высокія аўтарытэты.
 І кім мы будзем, да чаго дой-
 дзем, калі не будзем з імі лі-
 чыцца, не будзем іх паважаць?

Уладзімір САВІЦКІ

14 лютага памёр пісьменнік,
 член КПСС, ветэран Вялікай Ай-
 чынскай вайны Уладзімір Іларыё-
 навіч Савіцкі.

У. І. Савіцкі нарадзіўся 28
 чэрвеня 1914 г. у вёсцы Добас-
 на Кіраўскага раёна Магілёў-
 ской вобласці ў сям'і селянскай сям'і.
 У 1930 г. пачаў працоўны шлях,
 быў сакратаром Дабасінскага
 сельсавета. Праз два гады па-
 ступіў вучыцца ў Ленінградскі
 тэкстыльны інстытут. Па закан-
 чэнні яго служыў у Чырвонай
 Арміі. Пасля дэмабілізацыі пра-
 цаваў на Смаленскім ільнокам-
 бінаце. З першых дзён Вялікай
 Айчыннай вайны на фронце: на-
 мандзір — мінамётнага ўзвода,
 агнявога ўзвода, палкавой арты-
 лерыйскай батарэй. Удзельнічаў
 у баях на Калінінскім, Паўноч-
 на-Заходнім, 2-м Прыбалтыйскім,
 1-м Беларускам франтах. Быў
 паранены. Пасля дэмабілізацыі
 жыў у Барысаве.

Першыя публікацыі Уладзімі-
 ра Савіцкага з'явіліся ў 1942
 г. у франтавым друку. Пісаў на
 рускай мове. Аўтар многіх кніг
 прозы — «Люди переднего
 края», «Шли солдаты», «Не со-
 вори зла ближнему», «А годы
 идут», рамана «И придет день»
 і інш. Выпусціў таксама два
 зборнікі паэзіі. У кнігах пісь-
 менніка шчыра і прайдзіва ад-
 лостравана янлігі і складаныя
 шлях савецкіх воінаў да пера-
 могі.

За заслугі перад Радзімай
 У. І. Савіцкі ўзнагароджаны
 ордэнам Айчыннай вайны I ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны II ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны III ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны IV ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны V ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны VI ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны VII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны VIII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны IX ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны X ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XI ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XIII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XIV ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XV ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XVI ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XVII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XVIII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XIX ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XX ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXI ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXIII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXIV ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXV ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXVI ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXVII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXVIII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXIX ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXX ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXI ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXIII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXIV ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXV ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXVI ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXVII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXVIII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXIX ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXX ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXI ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXIII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXIV ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXV ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXVI ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXVII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXVIII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXIX ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXX ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXI ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXIII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXIV ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXV ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXVI ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXVII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXVIII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXIX ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXX ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXI ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXIII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXIV ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXV ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXVI ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXVII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXVIII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXIX ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXX ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXI ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXIII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXIV ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXV ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXVI ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXVII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXVIII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXIX ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXX ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXI ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXIII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXIV ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXV ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXVI ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXVII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXVIII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXIX ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXX ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXXI ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXXII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXXIII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXXIV ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXXV ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXXVI ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXXVII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXXVIII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXXIX ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXXX ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXXXI ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXXXII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXXXIII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXXXIV ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXXXV ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXXXVI ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXXXVII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXXXVIII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXXXIX ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXXXI ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXXXII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXXXIII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXXXIV ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXXXV ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXXXVI ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXXXVII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXXXVIII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXXXIX ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXXXI ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXXXII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXXXIII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXXXIV ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXXXV ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXXXVI ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXXXVII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXXXVIII ступе-
 ні, ордэнам Айчыннай вайны XXXXXXXXXXIX ступе-
 ні, орд

Скарынаўскі
каляндар

Скарыны воблік непаўторны

З выданняў, якія выйшлі ўжо ў рэспубліцы і ўбачаць свет да 500-годдзя з дня нараджэння нашага слаўтага земляка Францішка Скарыны, «Скарынаўскі каляндар» — ці не адно з самых значных. Прынамсі, адразу пасля выхаду ён стаў бібліяграфічнай рэдкасцю. Вядома, і тыраж, нават для беларускіх выданняў, невялікі — усяго тысяча экзэмпляраў, аднак жа і цана «кусаецца» — дзесяць рублёў. Значыцца, асноўная прычына ўсё ж у значнасці «Скарынаўскага календара». І ў гэтым найпершая заслуга яго складальніка, аднаго з вядомых скарыназнаўцаў Юрыя Лабінцава.

Прыводзячы ў прадмове радкі аднаго са старадаўніх беларускіх дакументаў: «Калі што ў парадку пісьмом заведзена будзе, дык ніколі не сплыве з людской памяці і не прыйдзе ў забыццё, але на вечныя часы ўтрымаецца непарушна», Ю. Лабінцаў з усімі падставамі на тое стасуе іх да Ф. Скарыны. Сапраўды, значэнне яго і ролю ў гісторыі не толькі беларускай, але і сусветнай культуры немагчыма пераацэніць.

Календар па меры магчымасці і раскрывае гэтае значэнне Ф. Скарыны як творца-тытана. Адкрывае «Ска-

рынаўскі каляндар» перакладзеная і выдадзеная Ф. Скарынам кніга «Эклезія, або Саборнік» — тут яна друкуецца фотатыпічным спосабам з экзэмпляра, які захоўваецца ў Дзяржаўнай бібліятэцы СССР імя У. І. Леніна. Гэта адзін з найцудоўнейшых помнікаў сусветнай літаратуры. Дарэчы, лепшы пераклад гэтага твора на рускую мову, аўтарам якога з'яўляецца І. Дзьякенаў, друкуецца ў зборніку «Паззія і проза Блізкага Усходу», што распачынае «Бібліятэку сусветнай літаратуры» ў 200 тамах. Яшчэ адно пацвярджэнне таго, наколькі без-

дакорны мастацкі густ быў у Ф. Скарыны.

Асноўны матэрыял падаецца па месяцах. За сучаснай беларускай назвай кожнага месяца называецца тая, якую ўжываў першадрукар. «Складальнік, — сказана ў прадмове, — бачыў сваю асноўную задачу ў тым, каб, не парушаючы гістарычнай паслядоўнасці падзей, паказаць Франціска Скарыну ў яго самахарактарыстыках, даць магчымасць яму самому раскажаць нам пра сябе, пра сваю эпоху. Таму ў каляндар увайшлі дакументы, выказванні Ф. Скарыны, а таксама выказванні і фрагменты з даследаванняў рускіх, савецкіх і замежных вучоных.

І, вядома ж, тут шмат ілюстрацыйнага матэрыялу. Змешчаны гравюры са скарынаўскіх кніг, узноўлены шматлікія арнаментныя аздабленні з іх, шрыфты выданняў. А на завяршэнне календара — раздзел «З літаратурнай спадчыны Франціска Скарыны», у якім — творы першадрукара.

А. КУНЦЭВІЧ.

Гравюры Ф. Скарыны, змешчаныя ў «Скарынаўскім календары». «Кніга Другі закон». Прага, каля 1519 г.

«Кніга Прарока Давіда». Прага, каля 1519 г.

«Кніга суддзяў». Прага, 1519 г.

«Кніга Руф». Прага, 1519 г.

На музычнай сцэне

ПРЭМ'ЕРА ПРАЗ 200 ГАДОЎ

Пра оперу Р. Вардоцкага «Апалон-заканадаўца, або Рэфарміраваны Парнас» — узор беларускага прафесійнага музычнага мастацтва XVIII стагоддзя — ужо распавядалася ў «ЛіМе» (нумар за 16 снежня 1988 г., артыкул І. Корзун), публікацыю музыказнаўцы Н. Іўчанкі на гэтую ж тэму рыхтуе часопіс «Мастацтва Беларусі». А ў Дзяржаўным тэатры оперы і балета БССР праз колькі часу ў рамках навукова-практычнай канферэнцыі на тэму: «Праблемы рэстаўрацыі помнікаў музычнай і тэ-

атральнай культуры мінулага і ўключэнне іх у сучаснае мастацкае жыццё» адбудзецца прэм'ера оперы. Пераклад тэкста «Апалона...» са старапольскай рабіла С. Клімковіч, музычную рэдакцыю — Н. Іўчанка (расшыфроўка, пераклад у сучасныя ключы, падрыхтоўка клавіра) і дырыжор ДАВТа БССР Л. Лях (падрыхтоўка аркестравай і харавой партытур). Больш за год працы...

Цікаваць да старадаўняга твора не павінна здзіўляць. Вельмі ж падобна жартуем мы і жартавалі нашы прод-

кі, выстаўляючы грамадскія і асабістыя недахопы, некалі такія самыя, як і цяпер! Трактоўка «аперэтка, складзеная з размоў і сьпявання», прэпанаваная рэжысёрам-пастаноўчыкам В. Цюпам, падкрэслівае менавіта актуальнасць «Апалона...».

Вось што сказаў В. Цюпа наконце гэтай пастаноўкі тэатра: «У чарговы раз гісторыя культуры народа далікатна нагадае (з цяжкасцю хаваючы ўсмешку) амбітным грамадзянам пра немагчымасць парваць сувязь часу без рызык трапіць у недарэчнае становішча. Разбіраючы немудрагелістыя інтэрмедыі, творы 200-гадовай даўнасці, дзіву даецца надзённай сатырычнай падачы духоўных праблем XVIII стагоддзя. Часам доводзіцца гнаць ад сябе падазрэнне пра тое, што перад табы хітраватая сучасная стылізацыя.

Радасна, што культура ча-

лавецтва ўжо не ўпершыню перажывае духоўнае абнаўленне. Вось толькі шкада страт. Шкада, напрыклад, таго, што сёння самаму чытаючаму ў свеце савецкаму гледачу давядзецца слухаць камічную оперную драбніцу з вялікім энцыклапедычным слоўнікам у руках, каб высветліць тое, што 200 гадоў назад было зразумела кожнаму школяру. Напрыклад, што такое Кастальскі ключ альбо чым адрозніваецца паэт Гэксіор ад паэта Тэакрыда, а Бахус ад Плутаса... Словам, паставім гэту немудрагелістую забаву духу чалавечага ў ланцуг, які звязвае нас, сённяшніх грамадзян, з намі ж у мінулым, і паспрабуем стаць мудрэйшымі...»

Н. КУЗНЯЦОВА,
памочнік галоўнага
рэжысёра па
літаратурнай частцы
ДАВТа БССР.

А Б Я В Ы

БЕЛАРУСКАЯ ОРДЭНА
ДРУЖБЫ НАРОДАЎ
ДЗЯРЖАВНАЯ
КАНСЕРВАТОРЫЯ ІМЯ
А. В. ЛУНАЧАРСКАГА

АБ'ЯВЛЯЕ КОНКУРС

На замяшчэнне вакантных пасадаў прафесарска-выкладчыцкага складу (для тых, хто мае мінскую праніску):

КАФЕДРА
СПЕЦЫЯЛЬНАГА ФАРТЭПІЯНА
старшы выкладчык — 1

КАФЕДРА
КАНЦЭРТМАЙСТАРСКАГА
МАЙСТЭРСТВА
дацэнт — 1

КАФЕДРА КАМПАЗИЦЫІ
прафесар — 1
старшы выкладчык — 1

КАФЕДРА
ТЭОРЫІ МУЗЫКІ
старшы выкладчык — 2

КАФЕДРА
АГУЛЬНАГА ФАРТЭПІЯНА
старшы выкладчык — 2

КАФЕДРА СКРЫПКІ
дацэнт — 1

КАФЕДРА
СТРУННЫХ НАРОДНЫХ
ІНСТРУМЕНТАЎ
прафесар — 1

КАФЕДРА
БАЯНА-АКАРДЭОНА
старшы выкладчык — 1

КАФЕДРА СПЕВАЎ
дацэнт — 1

КАФЕДРА
ОПЕРНАЙ ПАДРЫХОТКІ
дацэнт — 1

КАФЕДРА
МАРКСІЗМУ-ЛЕНІНІЗМУ
загачык кафедры — 1

Тэрмін падачы заяў адзін месяц з дня апублікавання. Заявы і дакументы згодна палажэнню аб конкурсах накіроўваць на імя рэктара на адрас: 220600, г. Мінск, вул. Інтэрнацыянальная, 30. Даведкі па тэл.: 22-49-42, 26-06-70.

У «КНІГАРНІ ПІСЬМЕННІКА»

М. ДУКСА. Заснежаныя ягады. Вершы і паэмы. Мн., «Мастацкая літаратура», 1989. — 80 к.

А. ЖАМОЙЦІН. Азірнаўшыся — не скамяню. Вершы. Мн., «Мастацкая літаратура», 1989. — 25 к.

М. ЗЯНЬКОВІЧ. Лісты ў дзяцінства. Кніга дарог. Мн., «Мастацкая літаратура», 1989. — 1р. 20 к.

П. МАКАЛЬ. Азбука любові. Кніга паззіі. Мн., «Мастацкая літаратура», 1989. — 70 к.

П. ПРЫХОДЗЬКА. Водгулле грому. Вершы і паэмы. Мн., «Мастацкая літаратура», 1989. — 75 к.

Г. ШВЕДЗІК. Матчына сляза. Вершы, лісты. Пераклад з юрэйскай мовы. Мн., «Мастацкая літаратура», 1989. — 55 к.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксандр АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Аляксандр ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКІ, Віктар ТУРАЎ.

Адказны сакратар Андрэй ГАНЧАРОВ.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і праваўлення Саюза пісатэлей БССР. Мінск. На беларускай мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

АТ 00094 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Індэкс 63856 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела крытыкі і грамадскай думкі — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 33-24-62, аддзела народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фоталіюстрацыі — 33-44-04, 33-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.

Пры перадруку просьба спасылка на «ЛіМ». Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе.